

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Luther Márton: Ő választott minket	1
--	---

IGEHIRDETÉS

Id. Magassy Sándor: Boldog halottak	2
Eduard Schweizer: Búcsúpédikáció	4

EMLÉKEZÜNK

Réthelyi János: In memoriam Tóth Béla (1943-1999) Interjú Tóth Bélánéval	9
---	---

TANULMÁNY

Kovács Géza: Ráth Mátyás (1949-1810)	12
Magassy Katalin-id. Magassy Sándor: „Konzervatív” hittankönyveink	22

DOKUMENTUM

Terray László: Ordass Lajos és Veöreös Imre	33
Herényi István: Áttekintés az Ordass Lajos baráti kör tíz esztendejéről	35
Dóka Zoltán: Nyílt levél Balczó Andrásnak	37

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ	40
--------------------------	----

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 43. szám – 1999. ŐSZ

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-439-381)

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 1-383-1042)

A szerkesztőbizottság tagjai: D. Dóka Zoltán, Ittész János, id. Magassy Sándor

Szerkesztőség: 9024 Győr, Liezen-Mayer u. 41.

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskay út 10.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör,

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: FÉBÉ Bt.

Felelős vezető: Tóth Béla

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Luther Márton

Ő választott minket

*Jézus mondja: „Nem ti választottatok engem,
hanem én választottalak titeket.”*

(Jn 15,16)

Ezzel az ígével többől lementszi és kárhozatra veti az ál-szentek minden Isten-ellenes kevésységét, mintha ők valami sokat tennének és érdemükkel engesztelhetnék ki s tehetnék barátjukká az Istent. Mi mást tesznek az ilyenek, mint hogy ők szeretnék a kiválasztást kezdeményezni?! Elsők akarnak lenni, hogy önérdemük legyen az első lépés az üdvösség útján, Isten kegyelme pedig csak ez után kullogjon. Azt szeretnék, hogy ne Isten válasszon ki minket, hanem mi keressük Istent s tegyük barátunkká. Mert dicsekedni szeretnének, hogy Isten kapott tőlük valamit. Így szeretné a világ tulajdon elsődleges cselekedeteivel kiérdemelni az Isten kegyelmét. Pedig a helyzet ez: „Nem ti választottatok engem”. Azaz: nem ti-magatokért, hanem énérettem lettetek barátaim. Mert ha ti-magatokért lettetek volna azzá, akkor érdemetekre kellett volna néznom. Holott nem arra néztem, hanem egyedül én kezdtem s vittem véghez a kiengesztelést. Én vonlak titeket magamhoz, én ajándékozom néktek mindenemet, hogy se a magatok, se a világ jócselekedeteivel és érdemével ne dicsekedhessetek, hanem egyedül az én kegyelmes szeretetemmel. Mert nem ti találtatok meg engem, hanem nekem kellett titeket megkeresnem s hazahoznom, mikor Isten ismeretétől távol idegenben tévelyegtetek s kárhozatban ültetek, mint a többiek. Én akkor eljöttem s előhívtalak benneteket a sötétből előbb, mint ti azt kértétek, vagy érte valamit is tettetek volna. Így lettünk barátok. Tehát ti vettetek tőlem s nem én tőletek. S mindazt, amit kaptatok, ingyen, – tiszta irgalomból kaptátok.

*Krisztus te értem megholtál,
Kárhozatból megváltottál;
A törvényt értem betöltéd,
Atyádat megengeszteléd.*

* * *

Reformátorunknak ezt az áhítatát – a reformáció emlékünnepeének közeledtével – a *Jer, örvendjünk keresztyének* c. kötetből közöljük. (A szerkesztő)

Id. Magassy Sándor

Boldog halottak¹

*„Boldogok a halottak, kik az Úrban halnak meg mostantól fogva.
Bizony azt mondja a Lélek: mert megnyugosznak fáradozásaiktól
és cselekedeteik követik őket.”*
(Jel 14,13)

Keresztyén Gyülekezet! Testvéreim!

Megvallom: nehéz terhet jelent számomra az elhangzott ige megszólaltatása Ordass Lajos püspökünk sírjánál. Nemcsak azért, mivel az idő előrehaladtával egyre nyilvánvalóbbá válik alkalmatlanságom az igeszolgálatra, hanem azért is, mert maga az alkalom rendkívül sajátos. Újra és újra meg kell küzdenünk ugyanis a gyarló emberi természetből fakadó feledékenységgel. Jeltelenné vált sírok beszélnek arról, hogy milyen gyakran és milyen gyorsan változik a fejfákra festett vagy márványba vésett fogadkozás tartalma. Általában megszégyenít bennünket a fejfákra és márványtáblákra vésett felirat: „Emléke szívünkben örökké él!” Bizony, helyénvaló a Zsidókhöz írt levélben olvasott apostoli intelem: „Emlékezzetek meg előljáróitokról és mindazokról, akik hirdették nektek az igét, és emlékeztén életük végére, kövessétek hitüket!” Gondjainkat fokozza, hogy nemcsak a felejtéssel, hanem az emlékezéssel is problémáink vannak. Az egyház közel kétezer éves történelme bizonyítja, hogy amikor a figyelem középpontjába a krisztushívó ember, közelebből Krisztus vértanúja, bizonyágtevője kerül, akkor – szinte óhatatlanul – háttérbe szorul és egyre inkább elhalványodik az a Krisztus, aki keresztyén életünk középpontja és éltetője. Igénk első ajándéka, hogy megóv mindkét szélsőségtől, nem enged felejteni és nem enged megmaradni az emberközpontságban, amikor a halottak boldogságáról szól.

A Biblia szerint a boldogság nem egy kellemesen felfokozott érzelmi állapot, hanem isteni ajándék. A zsoltáros szerint azok boldogok, akik az Istent keresik és megtalálják, vagy akik nem a bűnösök tanácsához igazodnak, és nem járnak a bűnösök útján. Jézus szerint boldogok a lelki szegények, az igazságot éhezők és szomjazók, a szelídek, a békességre igyekezők, a Krisztusért és ügyéért üldözést szenvedők. Jézus mondja azt is, hogy boldogok, akik hallgatják és megtartják Isten ígétjét. Az apostol szerint pedig az a boldog ember, aki kitart a szenvedésben és ellenáll a kísértéseknek. A töredékes felsorolás is jól mutatja, hogy a bibliai üzenet azokról mond valamit, akik „élnek”, és akik az „életükben nyilvánvalóvá vált magatartásukkal” váltak hordozóivá az isteni ígéreteknek.

A hallott ige azonban más. Nem arról beszél, hogy az élők miként nyerhetik el a boldogságot, hanem arról, hogy vannak boldog halottak. A kijelentés egy olyan könyvben található, amelyet az évszázadok, évezredek folyamán sokszor és sokan félreértettek és félremagyaráztak, miközben általában szem elől tévesztették, hogy az egész könyv – és benne az elhangzott igeszakasz is – elsősorban a hitükért szenvedő keresztyén közösségek tagjait szólította meg a vigasztalás és

¹ D. Ordass Lajos püspök halálának 21. évfordulóján a Farkasréti temetőben, 1999. augusztus 15-én elhangzott igehirdetés szerkesztett változata.

erősítés szándékával. Ez a szándék átlépi az évezredek idői korlátait és személyesen kapcsol össze bennünket a vigasztalás ígéjével ennél a sírnál.

Remélem, nem jelent kegyeletstést, ha megvallom: amikor a „boldog halottak” képe rajzolódik elém, akkor az a golgotai kereszten függő lator jut az eszembe, akinek Jézus ezt mondta: „Még ma velem leszel a Paradicsomban”. Nem hangzott el a „boldog” szó, mégis világos, hogy Jézus olyan evangéliumot hirdetett, amelyre neki is – de mindenkinek is! – alapvetően szüksége volt és van minden időben. Mert „boldog” az a halott, aki a végső útra induláskor semmi és senki másban nem reménykedik, mint abban, amit Jézus elvégzett és amit Krisztus a maga személyében jelent. Ezt hirdeti az általában nehezen értelmezhető „Úrban való meghalás” is. Azt a személyes bizodalmat, mely szerint igaz Jézusnak ez a tanítványaihoz szóló ígérete: „Atyám házában sok lakóhely van. Azért megyek el tőletek, hogy helyet készítsek ott számotokra”. Bizony, „boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg!” Boldogok, mert olyan reménységűk van, amelyet senki sem vehet el tőlük.

„Bizony, ezt mondja a Lélek” – folytatódik ígénk üzenete. Sem erőnk, sem tehetségünk, sem tapasztalatunk nem tesz alkalmassá minket arra, hogy felismerjük, vagy kiharcoljuk a „boldog halál” reménységét. A Lélek tanítja meg nekünk, a Szentlélek tesz minket alkalmassá az Ige igazságának elfogadására. Azért „boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg mostantól fogva”, mert a Szentlélek iskolájában megismerték, hogy Isten ígéretei igazak és mindig megvalósulnak. Nincs olyan élet, melyben ne lennének csalódások, mert emberek között élünk és magunk is emberek vagyunk. Viszont nincs olyan keresztyén élet, melyben helyet kaphatna az Isten ígéjében és ígéreteiben való csalódás, mivel az ígérek ahhoz az Istenhez kapcsolnak, aki sohasem csal meg.

Végül ígénk boldognak mondja a halottakat azért is, „mivel megnyugosznak fáradósáiktól és cselekedeteik követik őket”. Minden megemlékezésünkben helyet kapott – és ma is elhangzott már a bevezető imádságban² – az a vallomás, mely Isten színe előtt megfogalmazódó köszönetünket tartalmazza Ordass Lajos püspök keresztyén életviteléért és példás szolgálatáért. Most mindez kibővül a „boldog halottakra” mutató prófétai ígével.

Egy régi ószövetségi elbeszélés szerint a hazájába és elhagyott otthonába visszavágyó Jákób szorongásokkal teli szívvel vándorol ősei hajléka felé. Fél Ézsau haragjától és bosszúállásától. Ezért előreküldi az ajándékokat abban a reményben, hogy azok segíteni fogják a kiengesztelődést. Ez a kép kísérteties módon ismétlődik megannyi temetésen: elől mennek a kitüntetések, az érdemek, a koszorúk, a földi élet értékeinek kinyilvánított bizonyosságai.

Ez a kép gyakran fontos helyet foglal el a közgondolkodásban is. Valaminek elől kell mennie, ami kiengesztel és megbékít, ami elfogadhatóvá tesz és ami reménységet adhat a nagy számadási alkalmon.

Ígénk ezzel a közgondolkodással száll szembe, amikor azt mondja, hogy a cselekedetek nem „megelőzik”, hanem „követik” azokat, akik „az Úrban halnak meg”. Mert amikor a cselekedeteket alapvetően más sorba helyezi, akkor azt az újszövetségi üzenetet fogalmazza meg, melyet Pál apostol képviselt talán a leg-

2) A bevezető szolgálatot Zászkaliczky Pál, az OLBK titkára végezte. Imádságának egyik mondatában megköszönte Istennek Ordass Lajos püspök áldozatos, megpróbáltatások között hűséges életét.

határozottabban ezzel a hitvallásával: „Krisztus a halottak zsongéja”, azaz Krisztus az, aki élő és aki a közbenjáró szolgálatával reménységet nyújt a végső ítélettel szembenézők számára. Nem a jócselekedetek, nem a jóigyekezet, hanem egyedül a Krisztus Jézus teszi lehetővé a halottak boldogságát.

Igy a halál és temetés 21. évfordulóján most nemcsak kegyelettel emlékezünk elhunyt püspökünk áldozatos életére és szolgálatára, hanem köszönetet is mondunk őszinte hálával az ő „boldog haláláért”, mely életben és halálban egyaránt bizonyos reménységünk.

Amen.

Imádkozzunk!

Maradj velünk Urunk, mert már esteledik és a nap aláhanyatlik. Maradj velünk és egész egyházzal. Maradj velünk, ha ránk borul a szomorúság és aggodás éjszakája, a szenvedések és megpróbáltatások éjszakája, a kísértések és elbukások éjszakája, a kínos halál éjszakája. Maradj velünk és minden híveddel, most és örökké. Amen.

— * —

Eduard Schweizer

Búcsúprédikáció

A most 86 éves *Eduard Schweizer* 10 évig falusi lelkész volt Svájcban, mielőtt az Újszövetség professzora lett. Előbb a németországi Mainz és Bonn egyetemén, majd hazatérve, 1949-től nyugdíjbavonulásáig Zürichben tanított. Közben rendszeresen tartott vendégelőadásokat az Egyesült Államokban, Japánban és Ausztráliában. Hosszú életszolgálatára során eltéphetetlen kapcsolatban maradt számára a templomi szószék és az egyetemi katedra. 50 éven át két svájci gyülekezetben is rendszeresen prédikált: a schaffhauseni Münster és a zürichi Fraumünster gyülekezeteiben. Az utóbbiban 1998. október 18-án mondta el búcsúprédikációját, amelyet a szerző engedélyével közlünk magyar fordításban. (D.Z.)

„Láttam új eget és új földet, mert az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger sincs többé. És a szent várost, az új Jeruzsálemet is láttam, amint alászáll a mennyből az Istentől, felkészítve, mint egy menyasszony, aki férje számára van felkészítve. Hallottam, hogy egy hatalmas hang szól a királyi székek felől: 'Íme, az Isten sátora az emberekkel van, és ő velük fog lakni, ők pedig népei lesznek, és maga az Isten lesz velük; és letöröl minden könnyet a szemükről, és halál sem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az elsők elmúltak.' A királyi széken ülő ezt mondta: 'Íme, újjáteremték mindent.' És így szólt: 'Írd meg, mert ezek az ígék megbízhatók és igazak!' És ezt mondta nekem: 'Megtörtént! Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég. Én adok majd a szomjazónak az élet vizének forrásából ingyen. Aki győz, örökölni fogja mindezt, és Istene lesznek annak, az pedig fiam lesz nekem.'” (Jel 21,1-7)

I.

Jézus Krisztus Urunk kedves Gyülekezete,
 „könnyek, halál, gyász, jajkiáltás, fájdalom”, erről olvasunk, ha kinyitjuk az újságot, és ebben a látványban részesít bennünket naponkénti híreivel a televízió. Tud erről János is, a keresztyén próféta. Ő realista. Nem teszi egyszerűen félre a tényeket. Még csak nem is próbálja megmagyarázni azokat. Viszont ajándéku kapott egy egészen más látást. Látja, ami jön. És ez a tulajdonképpeni valóság. Az, amit Isten készül tenni velünk. *„Láttam új eget és új földet, mert az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger sincs többé.”* Azt, amit lát, először nem is tudja leírni. Ezzel mindnyájan így vagyunk, amikor rendkívüli öröm ér bennünket vagy mély fájdalom szakad ránk. János tulajdonképpen csak annyit tud mondani, hogy az, ami jön, egészen más. Ég és föld, úgy, ahogyan naponta látjuk ezeket, nincsenek többé. Mindenekelőtt pedig a tenger nincsen. Ez ugyanis akkor a szárazföldlakók számára a veszedelem és a borzalom foglalatja volt, ahol az ember ki van szolgáltatva szélnek és hullámoknak. De ebben az órában, amelyben János láthatja, ami Istentől következik ránk, eltűnik minden veszedelem, minden baj és bizonytalanság. Nem vetődik fel többé egyetlen olyan kérdés sem, hogy *„Kicsoda Isten? Miért engedi megtörténni a borzalmakat?”* Akkor nem kell többé semmit elnyomni magunkban, de szenzációként sem kell néznünk a televízióban a sok katasztrófát. Akkor többé nem kell megbirkóznunk a gyász okozta gondokkal. Akkor mindez eltűnik.

Mi nem vagyunk próféták. De Pál éppen olyankor, amikor csak „erőtleneségről, félelemről és csüggedésről” tud beszámolni, azt írja: *„Amit szem nem látott, fül nem hallott, és ember szíve meg sem sejtett, azt készítette el Isten azoknak, akik őt szeretik.”* (1Kor 2,3.9) Tehát nem csupán a prófétáknak és apostoloknak. Ezt ígérte 70 éve nekem is, mint 15 éves fiúnak, egy hűséges lelkipásztor a konfirmációkor. Istent szeretni, bizalommal hozzá fordulni vagy legalább éhezni óréa, ez számunkra is lehetséges.

II.

Isten János számára is titok marad, amit csak sajátos és egyáltalán nem összeillő képekben tud leírni. Egy város, az új Jeruzsálem, száll alá a mennyből, és pedig *„feldíszítve, mint egy menyasszony”*. Jeruzsálem az a hely, ahol Isten lakik, a templomban, a szentek szentjében. De az új városnak nincs szüksége templomra, és napra sem, mert abban maga Isten és Jézus a ragyogó fény. (21,22-23) Így énekeltünk erről az imént: *„Végül a szent városba segíts el, hol sem éjszaka, sem nappal nincsen, mert ott csak Te, Isten, ragyogsz dicsőségben.”* És ez a város *„feldíszített, mint egy menyasszony”*, ugyanis benne lakik Isten népe. Már Ezékiel próféta leírta egyszer, miként találja meg Isten Izraelt mint egy kidobott újszülött gyermeket, magához veszi, ápolja, gyógyítja, és végül házasságra lép vele: *„Megesküdtem neked, és szövetségre léptem veled, és az enyém lettél.”* (Ez 16,8) Ez nekünk is szól: egykor minden rossz elvételik rólunk, és Isten olyan közel lesz hozzánk, mint az anya kicsi gyermekéhez vagy mint a férj hitveséhez.

De nem szabad elfelednünk, hogy az új föld olyan, mint egy város. Tehát nem olyan, mint egy tágas vidék vagy éppen egy pusztaság, ahol könnyen elkülönülhet valaki, és mindenki mástól messze távol, csak önmagának élhet. Az örök élet

biztosan nem olyan, hogy ott már csak Isten és a mi kegyes lelkünk van együtt. Egyszer valaki megkérdezte Barth Károlyt, hogy vajon az örökkévalóságban találkozunk-e ismét szeretteinkkel. Ő így válaszolt: „Bizonyosan, de a többiekkel is!” János szövege úgy rajzolja meg az új föld képét, hogy szeretteink, rokonaink, barátaink mindnyájan valamiképpen ugyanabban a városban laknak, és mi mindenekelőtt a többiekkel is teljesen megbékélünk, és örülünk, hogy láthatjuk őket. Ott többé senki sem ül magányosan a számítógép előtt és keresgél az interneten. Ott szeretet tölt be mindent, ott közösségben lesz ember az emberrel és mindazzal is, amit Isten az ő új földjén az új teremtésben teljességre juttat.

III.

Így látta János. És most hall egy hangot, amely ezt megmagyarázza. *„Hallottam, hogy egy hatalmas hang szól a királyi szék felől: 'Íme, az Isten sátora az emberekkel van, és ő velük fog lakni, ők pedig népei lesznek, és maga az Isten lesz velük.'”* Amiket János látott, azok mind képek, amelyek szétfeszítenek ugyan minden földi elképzelést, mégsem fényképei az örök életnek. Csupán egyetlen mondanivalójuk van: akkor majd Isten közöttünk él, és ez sokkal realitásosabb valóság lesz számunkra, mint minden, amit a földön látni, érinteni, átélni tudunk. Isten cselekszik velünk. Az új város a mennyből jön. Ez nem azonos a győzelmes egyházzal, amelynek megszűnt hiteltelensége, és most végre meggyőzte az egész világot. És azok, akik ezt a várost lakják, nem a tökéletes keresztyének, akik mindenkit meggyőznek, hanem azok, akiket Isten, mint egy talált gyermeket, karjaiba vett, és lassan megtanultak várni Isten jöttére, ahogyan a menyasszony várja jegyesét.

„Íme, az Isten sátora az emberekkel van.” Izrael a pusztai vándorlás idején egy sátorban vitte magával a szövetségládát. Erre úgy tekintettek, mint a trónra, amelyen láthatatlanul maga Isten kísérté, óvta és intette őket. János evangéliuma azzal kezdődik, hogy Isten már a teremtésnél mint ige munkálkodott, majd így folytatja: „És az ige testté lett, és közöttünk sátorozott, és mi láttuk az ő dicsőségét.” (1,14) Isten Jézusban már felütötte sátrát közöttünk. Ezért nincs szükségünk nekünk már Ézsaiás képeire a kövér étkekről és az óborokról, és tulajdonképpen már a város és a menyasszony képeire sem. Ezek csak emlékeztetnek bennünket arra, hogy itt nem csupán egy szép eszméről van szó, hanem Isten valóságáról, aki velünk és bennünk él, és nem pusztá gondolatokat és érzéseket jelent. Miként az anya tesz gyermekével, aki azt hiszi, nincs remény a bajban, úgy fog Isten *„letörölni minden könnyet a szemünkről, és a halál nem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom nem lesz többé, mert az elsők elmúltak.”* Ez az élet, amelyben nincs többé viaskodás a szenvedéssel és halállal, nincs nyugtalanság és kétség, nincs sanyargatás és fájdalom, minden elképzelésünket felülmúló álomnak tűnik.

IV.

De ezt Isten ígéri nekünk. A Jelenések könyvében itt szólal meg először Ő maga: *„A királyi széken ülő ezt mondta: 'Íme, újjáteremték mindent.' És így szólt: 'Írd meg, mert ezek az igék megbízhatók és igazak!'”* Ez érvényes, és pedig mindnyájunkra. Erre a mi Fraumünster-gyülekezetünkre is. Jánosnak azért kell felírnia Isten szavait, hogy mi olvashassuk és hihessük azokat. Sőt, Isten azt mondja saját ígéről: *„Megtörtént!”* Ez meglepő! Hiszen amit ebben a mi kaotikus világunkban tapaszt-

talunk, az egyáltalán nem felel meg ennek. De Isten így folytatja: „*Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég.*” Alfa és Omega a görög ábécé első és utolsó betűje. Ő teremtette kezdetben a világmindenséget és benne a mi földünket. Ez a modern asztrofizikában egyre titokzatosabbá kezd válni azok számára is, akik úgy vélik, ismerik a világ kialakulásának egyes fokozatait, de éppen a kezdetet, amikor a semmiből keletkezett valami, nem ismerik ők sem. És ugyanígy titokzatos a teremtettség, amelyben élünk, egy virág beporzási szerkezetétől az emberig, aki muzsikál, fest, verset ír, gondolkodik, érez és álmodik. Isten pedig azt mondja róla, hogy már most útban van az Omega, a teljesség felé. Vagyis mindezt nem fogja Ő szemébe dobni, hanem egyszer majd teljességre juttatja „egy új földön, új ég alatt”, ahogyan János látta.

És ez még valamit jelent: Isten órája másként jár, mint a miénk. Nála mindez már megtörtént. Csak *mi* nem vagyunk még ott. Mi még, ahogy Ézsaiásnál olvassuk, „lepel” alatt vagyunk (25,7). De ezt Isten egyszer leveszi rólunk, és mi (ahogyan az első János-levél 3,2-ben mondja) „*meg fogjuk őt látni, amint van.*” (Ez az igevers egy évtizede állandóan kísér engem.) Ez pedig azt jelenti, hogy Isten ideje már most betör itt is, ott is a mi időnkbe, és élővé válik.

V.

De nem csupán álom mindez? Lehet ezt hinni? Aki még sohasem volt szerelmes, annak nem lehet bebizonyítani, hogy ilyesmi van, és hogy ez hatalmas örömet jelent. Csak akkor tudja ezt hinni, ha átadja magát a szerelemnek, engedi, hogy szeressék és maga is gyakorolja a szerelmet. Isten ígéreteinek nem lehet úgy hinni, hogy egyszerűen igaznak tartjuk azokat, hanem csak úgy, hogy azokból élünk. Isten azt mondja: „*én ingyen adok a szomjazónak az élet vizének forrásaiból.*” A „szomjazónak”, vagyis mindazoknak, akik felkiáltanak és egy másik világ után vágyakoznak. Tehát nem a tökéletes keresztényeknek, a görccsösen (azaz szeretet nélkül!) engedelmeseknek, a jóllakottaknak, megelégtülteknek és önigazaknak, hanem az Istent keresőknek. Nem a sikereseknek, akik a többieket elfelejtik. Nem az ügyeseknek, akik a szeretetet ügyesen kifelejtik. Nem a teológusoknak, akik úgy vélik, már megértették Istent. Isten mindent „*ingyen*” akar adni nekünk. S ezért mi, keresztyények sem tehetünk úgy, mintha kibéreltük volna az igazságot, még ha valamit meg is láthattunk a Jézusban közöttünk sátorozó Isten titkából. Az ő ígéreteiből élni éppen azt jelenti: mindent Istentől várni s nem saját erőnktől! János tudja: nagypénteken Jézus emberi szemmel nézve egészen mélyen lent volt, és éppen ott vált egészen eggyé Isten akarásával, feltámadt, és kitérta nekünk az örök élet ajtaját. (Zsid 5,9)

Számtalan Istentől megérintett emberről elmondható ez. Blumhardt, a sváb lelkész, aki 1880-ban halt meg, annyira vágyódott szívében Isten után, hogy néha kiállt a háza elé, hogy lássa, jön-e már Jézus. Ugyanakkor nagyon józanul Bad Bollban épített egy központot, ahonnan sok áldás áradt szét éppen azért, mert minden túlfűtött kegyességet mederbe terelt. Fia pedig az akkor még sokat támadott munkáspártban ugyanolyan lendülettel vívta harcát minden igazságtalanság ellen.

De sok-sok névtelen emberről is elmondható ugyanez. Egyszer hónapokon át lelkipásztoroltam egy egyszerű leányt, aki 17 vagy 18 évesen halt meg. Olyan nagy békeességgel szenvedett, hogy példájával egy sereg fiatal hitre segített.

Bárki, aki ebben az Isten végső ígéretei iránti hitben gyakorolja magát, egyúttal azt is megtanulja, hogy latba kell vetnie minden ajándékba kapott erejét mások hitrejutásáért. Hinni csak így lehet.

Ezért idézek befejezésül egy egyszerű éneket az új énekeskönyvünkből. Feleségem talált rá először, és fedezte fel Kurt Marti lelkész énekét, aki minden, csak nem vallásos álmodozó, és aki nagyon is latba veti magát ezen a földön Isten igazságáért:

*„Ez az ég ott fenn
nem a menny, mely akkor jön,
ha ez az ég és föld elmúltak már.*

*A menny, amely jön:
jajszó nélküli világ,
hol erőszak s nyomor legyőzöttet.*

*A menny, amely jön,
az Úr, ki akkor jön el,
ha már a föld urai elmentek.*

*A menny, amely jön,
Az öröm városa lesz,
és Isten, kinek emberarca van.*

*A menny, amely jön,
köszönti már e földet,
hol szeretettől lesz más az élet.”*

Amit ma Isten nekünk és a mi Fraumünster gyülekezetünknek mondott, az valami nagyon egyszerű: „Istened leszek, és te gyermekem leszel!” És ez már ma érvényes, élő valóság. Ennél mélyebbet és magasztosabbat nem mondhatunk. Ámen.

Imádkozzunk!

Te, mennyei Atyánk, senki és semmi más, csak te tudsz rajtunk segíteni. Oly sok borzalom tölti be világunkat! De te most szóltál hozzánk. Cselekedd a te jó Lelked által, hogy szavad befogadásra találjon, és létté váljon bennünk. Hiszen már régen feltártad nekünk a szívedet! Jézusban földi formát öltött a te üdvözítő igéd. Öbenne fedeztük fel a te szeretetedet, amely nyitva van minden kétségbeesett, megnyomorodott, szenvedő és haldokló ember számára. Hogyan is feledhetnénk el ezt? Az Ő halálában és feltámadásában megmutattad nekünk, hogy a te életed túlárad a mi rövid, sóhajnyi létünkön, és a te célod mozdíthatatlanul áll a világ minden borzalma és egyházad minden csődje mögött. Add, hogy a te szavad utat találjon hozzánk, létté váljon bennünk, és továbbadhassuk szeretetedet mindazoknak, akik nélküle szűkölködnék. Tégy minket is szomjazókká és reménykedőkké, akik sóvárognak a te új földed után a te új eged alatt.

Könyörgünk hozzád, mert látjuk a sok nyomorúságot, amelyet a mi vétkeink okoztak. Különösen is könyörgünk azokért, akiktől háború, éhínség és üldözés mindent elrabolt. Azokért, akiket a rájuk leselkedő halál félelemmel és borzalommal tölt el. Azokért, akik annyira szenvednek, hogy már csak a halált kívánják. Urunk könyörülj egész egyházadon és minden emberen, Jézusért, aki látott, megértett és szeretett bennünket, és tudja, hova jutottunk.

Csendben könyörgünk mindazért, ami szívünkre nehezedik. ... Amiért ki-ki közöttünk személy szerint könyörgött, azt mint gyülekezet visszük eléd és köszönjük, hogy meghallgattál minket. Ámen.

(Németből fordította: Dóka Zoltán)

Réthelyi János

In memoriam Tóth Béla (1943–1999)

Interjú Tóth Bélánéval

„Most tiükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre; most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert az Isten. Most azért megmarad a hit, a remény, a szeretet, e három; ezek közül pedig a legnagyobb a szeretet.” (1Kor 13,12-13)

Tóth Bélával családi barátként már korábban találkoztam, de lenyűgöző szakmai tudását, elmondhatatlan segítőkészségét, határozott, de ugyanakkor alázatos egyéniségét csak 1996 őszétől ismertem meg, amikor átvettem országos evangélikus ifjúsági lapunk, a Hang főszerkesztői feladatait. Rendszeresen előfordult, hogy reggel negyed nyolckor találkoztunk a Batthyány tér környékén, hogy a lapzárta után gyorsan pergő napok sietségében egyeztessük a nyomdai feladatokat. Ezek a találkozások a korai időpont, az állandó sietség, és az aznap ránk váró sok feladat ellenére mindig barátságos és nyugodt hangulatban folytak, majd a tárgyalás végeztével Béla és munkahelyi gépkocsijának vezetője, István elszállítottak az egyetemnek arra a pontjára, ahova kértem. A Hang történetének egy pontján megpróbáltuk a tördelési feladatokat önállóan kivitelezni. Az eredmény katasztrofális volt, – az utolsó pillanatban hívtam fel Bélát, aki minden további nélkül átvette a félkész, hibás anyagot és munkatársaival együtt orvosolta a mi hozzá nem értésünkből adódó hibát.

Tóth Béla tartalmas, példamutató életét 1999. május 29-én zárta le hosszantartó, kínzó betegsége miatt bekövetkező halála. Elmenetele fájdalmas ürességet hagyott maga után, de fáradságos munkájának eredményei tovább gyümölcsoznek. Tóthné Ágival, Béla özvegy feleségével a Budapest, X. kerületi nyomdaépületben beszélgettem közös életükről, Béla munkásságáról, – miközben a nyomdában a megszokott módon folyt a munka.

– Béla életének tragikus és meghatározó eseménye volt balesete ifjú korában. Mit lehet tudni életének ezt megelőző szakaszáról?

– Férjem életének első szakaszában is megmutatkoztak jó tulajdonságai és tehetsége. Tizennégy éves korában kezdett el sportolni, aminek eredményeképpen négy éven keresztül, egészen balesetéig volt ifjúsági országos bajnok akrobatikus tornában. A József Attila Gimnáziumban érettségizett, ahol Schulek Ágoston is osztálytársa volt. Az érettségi vizsga után felsőfokú nyomdaipari tanulmányokba kezdett, szakmai gyakorlatait a budapesti Egyetemi Nyomdában végezte. 1963. július 23-án sportolás közben nyakcsigolyatörést szenvedett.

A baleset után egy évig élet és halál között volt. A kritikus időszak után került a Fodor-szanatóriumba, a mai Országos Orvosi Rehabilitációs Intézetbe, ahol Novoszel főorvos munkájának és Béla akaraterejének köszönhetően – maradandó károsodása mellett – lassan javulásnak indult az állapota.

– Erre az időszakra esett megismerkedésük Bélával. Hogyan találta meg Béla a családban és a munkában egyaránt elválaszthatatlan társát?

– Mi 1964-ben ismerkedtünk össze, mikor szobatársaimmal jártunk fel a Fodor-szanatóriumba, hogy együtt legyünk az ott kezelt mozgássérült fiatalokkal. Sokat sétáltunk a szanatórium dimbes-dombos parkjában. Utána még 3-4 évig leveleztünk, ami arra is jó volt, hogy Béla hihetetlen munkával újra megtanult írni. Végül 1968-ban Budapestre költöztem, és összeházasodtunk. Ebből az időből egy emléket szeretnék megosztani: Hétvégenként hatalmas sétákat tettünk, Kelenföldről el egészen a Széna térig, ahol taxiba szálltunk, mert a tolókocsit a Várba már nem tudtam feltolni, majd onnan le a Duna partra, és úgy vissza a XI. kerületbe. Egy-két év elteltével a Maros utcába költöztünk, én feladtam óvónői állásomat, és gondnok lettem a Művelődési Minisztérium vendégházában. Itt Béla is sokat tudott segíteni német nyelvtudásával a portán, eközben többet találkozott emberekkel. Bizonyos szempontból előkészült a későbbi munkájára.

– Hogyan kezdődött Béla munkássága, amely életének egyik legfontosabb színtere volt, melyet sérülése ellenére olyan magas szinten tudott művelni?

– Először egy régi barátjának javaslatára – aki kollégája volt az Egyetemi Nyomdában – vállalt korrekktúrákat otthoni munkára. Később egy véletlen folytán ismerkedtünk meg a svájcban élő Szentágothai-Bloch Katalinnal és férjével, Michaellel, akiktől Béla egy számítógépet kapott ajándékba. Béla a számítógépes ismereteket egy egyetemista sráctól tanulta meg, akit egy katolikus pap ismerősünk kért meg erre.

1994-ben a Mozgássérültek Országos Egyesületének a kezdeményezésére született meg az Alfa Ipari Vállalat, amely fényszedő nyomdaüzemként működött, és elsősorban mozgássérülteket foglalkoztatott. A megszervezésére Bélát kérték fel. A mozgássérült munkatársakat a saját lakásán tanította be a szedési feladatokra. A munka Óbudán indult, a Marczibányi téri intézet nyomdáját bérelték. Kezdetben negyven mozgássérült és egészséges embert foglalkoztatott az Alfa, akik részben saját otthonukban dolgoztak számítógéppel, a munkát a cég szállította számukra. Ennyi ember munkájának összehangolása nehéz feladat volt, melyet Béla egyéni leleményessége és munkája oldott meg. Ráadásul a mozgássérült munkatársak közül sokak számára nem volt természetes a piaci viszonyok között elvárható magas munkateljesítmény.

Az Alfa új üzeme a XIII. kerületi Lomb utcában jött létre, ahol a legkorszerűbb gépeket tudta összegyűjteni, melyeket Béla személyesen kutatott fel és szerzett meg kedvezményesen ipari kiállításokon. Rengeteg pályázatot is elnyert akkoriban, melyek szintén az üzem létrehozását szolgálták. Sajnos ebben az időben már megromlott a vezérigazgató és Béla kapcsolata, a vezetés azt kívánta volna, hogy Béla sorozatban küldje el az embereket a cégtől. Béla erre nem volt hajlandó, nem akarta azt leépíteni, amit fáradságos munkával létrehozott, ezért kényszerült arra, hogy hagyja ott az Alfát, és létrehozta saját cégét, a Könyvfólia Bt-t. A mozgássérültek foglalkoztatása, ha kisebb mértékben is, de megmaradt a FÉBÉ Bt-vel való együttműködés keretében.

– Az Alfa Ipari Vállalat, majd később Tóth Béla személyét követve a Könyvfólia Bt. munkájának keretében jelent meg korábban a Hang (országos evangélikus ifjúsági lap), és jelent meg a Vezess (Keresztény Ifjúsági Egyesület), a Keresztyén Igazság és a Rehabilitáció. Ugyancsak itt gondozták a Nem voltam egyedül (MEVISZ, Egyháztörténeti Szakcsoport) című könyv megjelenését. Figyelemre méltó, hogy több protestáns egyházi szervezettel is munkakapcsolatban állt Béla. Személyesen mit jelentett számára az egyház?

– A férjem nem vallásos környezetben nőtt fel, templomba sem járt. De magában, a szíve mélyén hívó volt, ezt az életével mutatta meg. Fontos volt számára az egyházi kapcsolat személyes barátságokban is. Például egy római katolikus pappal, akit balesete után ismert meg, egész életében tartotta a kapcsolatot.

– Bélát otthon és munkahelyén egyaránt körülvette családja. Biztosan ez is szerepet játszott fantasztikus munkabírárságában és odafigyelésében.

– Igen, nagyon nagy örömet lelt kis családjukban. Anikó lányunknak 1997 áprilisában született a kislánya, nem sokkal azután, hogy kiderült Béla betegsége. Dani unokánk nagyon sok időt töltött velünk. Ha Béla reggelente felébredt, fütttyentéssel jelzett, Dani viszonzásul „Szia Papaaa!” kiáltással üdvözölte. Esténként férjem mindig olvasott neki, ezzel szeretett meg a könyveket a kislánnyal.

A munkahelyi feladatokat is nekünk, a családnak adta át. Az elmúlt néhány évben én mindenhol elkísértem, és közben apránként én is megtanultam a szakmát, ennek köszönhetően tudtam átvenni a nyomda vezetését. Anikó lányunk tervei között is szerepel, hogy folytatja azt a munkát, melyet édesapja elkezdett.

– Halálos betegségével is példamutatóan küzdött...

– Béla 1997 áprilisában, miután daganatos betegsége kiderült, sugárkezelésben részesült, amely után annyira bízott, és annyira jól érezte magát, hogy egy teljes évre visszaállt a munkába. 1998 karácsonya körül derült ki, hogy betegsége előrehaladt, agyi áttétek is képződtek. Ezután kórházból kórházra vándorolva telt életünk. Végül a rosszindulatú betegség legyőzte őt. 1999. május 29-én hagyott itt minket.

Tóth Béla tehát már nincsen közöttünk, de munkásságának eredményei tovább dolgoznak. Nemcsak a nyomdában, hanem családtagjainak, barátainak, ismerőseinek emlékeiben, gondolataiban, szívében is. Unokája – Sarnyai-Tóth Dániel – a nagypapa iránti tiszteletből és szeretetből továbbviszi anyai nevét is.

Kovács Géza

Ráth Máttyás

1749–1810

Ráth Máttyás korán megnyílt szemmel, komoly felkészültséggel, céltudatos munkával dönt neki, hogy hazánkban is oszoljon a sötétség és felkeljen a felvilágosodás napja népünk felett is. Munkája nem maradt hatástalan. Népünk felfigyel rá. Híre van az egész hazában, nem szorult rá, hogy az utókor csináljon belőle nagy embert. Inkább arra van szükség, hogy személyét és munkáját ma is tisztább fényben láthassuk.

Szükséges ez egyházi vonatkozásban is. Ráth Máttyást úgy ismerjük, mint a magyar újságírás atyját. Ezen a címen tartja számon népünk is, pedig figyelemreméltó egyházi, lelkési szolgálata is. Győrben is csak mint a Türelmi rendelet után újjáépülő gyülekezetünk első lelkészére és Öregtemplomunk szétszéledt nyájának újraszervezőjére emlékezünk. Pedig jelentősége túlnő a gyülekezeti kereten. Új fény hordozója még akkor is, ha a sok meg nem értés miatt magányos maradt, és nem vonult is be a Türelmi rendelet után újjászerveződő evangélikus egyházunk történelmébe az évszázados elnyomatás után a nyilvános vallásgyakorlatot visszanyert egyház nagyjai közé.

Élete

1749. március 17-én Mária Terézia rendeletére a városi magisztrátus birtokba veszi (elveszi) az evangélikus gyülekezet újvárosi templomát, országos hírv iskoláját, az anyakönyvekkel együtt leltározva ingóságait is megbecsült értéke visszafizetésének ígéretével, amit azonban a templomépítés alkalmával sikerült csak harc után megkapni. A templomot március 19-én újjászentelik, és a trónörökös nevére József templomnak nevezik. A nyáj pásztor nélkül maradt. Lelkésze, Németh Sámuel még 5 évig Győrben maradt, de szolgálatot nem végezhetett. Az iskola tanárainak el kellett hagyni a várost. Torkos Józsefet, az iskola rektorát a soproni gyülekezet választotta meg. Később Németh Sámuel is távozott. Mint esperes, a téti gyülekezet lelkésze lett.

Ebben a sötét, riadt helyzetben született Ráth április 13-án. Apja Ráth János, anyja Raits Zsuzsanna. Apja mészáros. Nyolc gyermekük született, Máttyás volt az első, és nagy áldozattal, sok rettegés között nevelik. Félnék, hogy farkas módjára elragadják a katolikusok, és katolikusnak nevelik.

Pozsonyban, Modorban, majd ismét Pozsonyban járatták iskolába. Az itteni gimnázium elvégzése után két évig végigjárja az országot és Erdélyt. Nagy figyelemmel látogatja az ottani iskolákat. Visszatértekor Sopronban folytatja tanulmányait, és lelkésznek készül, elvégzi a teológiát. Még Sopronból ösztöndíjat kér a győri gyülekezet konventjétől, és 1773-ban Göttingenbe készül. Egymás után négy alkalommal meg is kapja az 50 forint ösztöndíjat. Teológiát, filozófiát, keleti nyelveket tanul (szír, aramei), de érdekli a matematika, fizika, geometria, amint

egy győri újonnan alakult gimnázium igazgatójának pályázatából értesülünk. 1778 végén, vagy '79 elején tér haza.

Itthon próbál elhelyezkedni lelkesítő állásban. Ekkor éri az első csalódás. Csapodársággal, illetlen ajándékokkal és ígéretekkel nem volt hajlandó gyülekezetek patrónusainak vagy konventjeinek kedvében járni – írja. Igazságsszerető lényre iszonyodott ettől. Ekkor határozta el magát, hogy egy vagy más úton szolgálja hazája fiait és „fog irgalmasságot és hűséget hirdetni”. Pozsonyban telepedett le. Itt érlelődik meg benne az újságírás gondolata. Göttingenben ismerte meg és a különböző nemzetiségű társaitól hallotta és látta meg az újságírás jelentőségét. Tekintélyes barátai, közöttük egy városi tanácsos és Landerer Mihály, a Pressburger Presse tulajdonosa közbenjárásával és segítségével 1779-ben engedélyt és privilégiumot kapott a magyar nyelvű újság szerkesztésére és kiadására. A kiadást Patzko Ferenc pozsonyi nyomdász vállalta, és 1780. január 5-én megjelent a Magyar Hírmondó. Egyes számai levelek, hetenként kétszer jelenik meg, szerdán és szombaton. Három évig szerkeszti. Ekkor éri a győri evangélikus gyülekezet meghívása, melyet ismételt levelezgetés után el is fogad. Kiköti azonban, hogy a szentségek kiszolgáltatása és kazuális szolgálatok (esketés, temetés) alkalmával nem hajlandó pénzt elfogadni. A gyülekezet adjon neki tisztességes fizetést, amiből megélhet. Ő pedig lelkiismerettel, szorgalma és teljes igyekezete szerint igyekszik szolgálni. A lap szerkesztését még az év végéig (1782) elvégzi, azonban mutatótáblát is kell készíteni hozzá, így csak 1783 tavaszán tudja állását elfoglalni. 1783. április 21-én ordinálja Perlaky Gábor szuperintendens Felpécen.

Bérelt lakásban lakik. Sebtenben, udvaron felépített fatemplomban május 4-én tartja első prédikációját. A gyülekezeti rendtartás nem kíméli lelkipásztorát: vasárnap reggel 8-kor cselédeknek katechizáció, 9-kor istentisztelet, délután gyermekeknek katechizáció, hétköznap minden reggel és este könyörgés, keresztelezés általában vasárnap istentisztelet előtt vagy után, minden istentisztelet után úrvacsoraszózat. Ráth szorgalmas, munkás ember. Neki a szolgálat valóban munka. Kéziratban maradt prédikációi mutatják azt a gondosságot, amivel leírja, hogy lelkiismeretesen, sok munkával készül.

Győrről a gyülekezetben nem volt ideális állapot, mielőtt idejött igen jól ismerte. Hallotta hírért, hogy némelyek a gyülekezet vezetői közül csak tulajdon kényességüknek és hasznuknak áldoznak. Hallotta régi rendetlenségek hírért is. Látott a gyülekezetben a jóindulat buzgóságából csúfot űző hidegséget, minden jótól való idegenkedést, hatalmaskodásra vágyó dölyfösséget. Mindez – úgy látszik – elsősorban a konvent tagjaira vonatkozott, mely hosszú időn keresztül teljhatalmú ura volt a gyülekezetnek. Sohasem választottak új tagot, mindig csak kiegészítették. Így egy szűk körű társaság egyeduralmává lett.

Hamarosan, 1783. október 13-án összeütközésbe került a konventtel. Ráth nem helyeselte, hogy a cselédek részére előírt istentisztelet oly korán van, különösen télen. Önkényesen kihirdette, hogy ezután 1/2 9-kor lesz, a gyülekezeti pedig 1/2 10-kor. A konvent felháborodik, figyelmeztetik. Ráth nem engedelmeskedik. Az ügy a szuperintendens elé kerül. Ráth marad alul. Az összeütközések tovább folytatódnak. Három év múlva, 1786-ban Ráth lelkesítő állásáról lemond. Hiába kéri, nem marad. Sértődött hangú prédikációval búcsúzik a gyülekezettől 1786. november 23-án.

Három évig magánemberként dédelgetett irodalmi terveinek él. Reménysége, hogy világi állásba megy. Hiába próbálkozik. A pesti egyetemen szeretne elhelyezkedni. Hajlandó nyelveket tanítani, reáltárgyakat, matematikát, geometriát, keleti nyelveket. Nem sikerül. Megpróbálja a helyi főgimnáziumi direktori állást elnyerni, eredménytelenül. Folytatja irodalmi munkáját. Imádságos könyvet ír a gyermekeknek, elmélkedéseket az első úrvacsorára készülő lányoknak. A könyv meg is jelenik. (Keresztyén fehérnépeknek való imádságos könyv. Első darabja Gyermekek és nevendék lányokra tartozandó.) Azonban vihar támad körülötte. Nyers támadást intéz bevezetésében a viszonyokra. Kis Zsigmond téti esperes és Nagy István szuperintendens utasítják vissza, egyetértve a konventtel. Közben egy többnyelvű szótáron dolgozik. Kiadókra azonban nem talál, sem támogatókra. Nem támogatja se a Helytartó Tanács, se a Kancellária, se a Pozsonyi Országgyűlés Litterária Deputáció Elnöksége. Próbálkozik mecénásokkal is. Kudarccal után kudarccal éri.

1789-ben a konvent egyhangú szavazással visszahívja. Egykori munkatársa, Freitag Mihály meghalt. A hívásra visszatér, és felváltva szolgálnak a távozásakor helyébe választott Fábri Pállal mindkét nyelven, magyarul és németül.

1790-ben a pozsonyi gyülekezet hívja meg. El is fogadja. Válaszlevelében beszámol a pozsonyi országgyűlésről és a Győrött felállítandó Gimnázium sorsáról „mi szerint sikerült a véleményt megváltoztatni és van reménysége a Győrött felállítandó gimnáziumnak”. Feltételül kéri, hogy feleségéről özvegységében és gyermekeiről árvaságukban a gyülekezet gondoskodjék. A konvent készségesen kötelezi magát kérése teljesítésére.

Ezek után a pozsonyiak azt kéri, hogy a konvent engedje el a pozsonyi országgyűlés idejére. A konvent hozzájárul, azonban csak két vagy három hónapra. A koronázáskor (II. Lipót) Ráth Mátyás tartja az istentiszteletet az evangélikus templomban.

1791-ben zsinati tagnak választják, és a zsinat jegyzője lesz. Éles hangú felszólalásaival nem egyszer feltűnést keltett. Közben betegeskedik. Úgy látszik, belefáradt a sok harcba. 1794-ben felkéri a győri énekeskönyv szerkesztésére. Nem vállalta. Még csak 45 éves, fáradt, koravén benyomást kelt. Elveszti szüleit. Családi melegségre vágyik. Feleségül veszi Reisch Zsuzsanna Rozina soproni hajadont. Három gyermekük születik. Hat évi házasság után felesége tüdővészben meghalt. Még csak 29 éves volt. Egy hónap múlva meghalt 5 hónapos kislányuk is. Ott maradt egyedül az 50 éves férfiú 5 éves fiacskájával és 3 éves lánykájával.

1796-ban lemond most harmadízben lelkészi állásáról. Pozsonyba hívták gimnáziumi igazgatónak és teológiai tanárnak. Lemondását elfogadták. Azonban a helyére megválasztott lelkész nem foglalta el állását, gyülekezete visszatartotta. (Teschlák Pál oroszlanói lelkész.) Erre egy küldöttség újra maradásra kéri. Visszamaradt. Most már harmadszor és végleg. 1807-ben már betegeskedik, le akar mondani, de visszatartják. 1810-ben halt meg, 61 éves korában. Január 18-án még esket, február 5-én halott. A konvent temetteti el. Költségeit azonban egy tisztelő híve megtéríti a gyülekezetnek. A konvent a lelkészi lakásba befektetett költségeit megtéríti gyermekeinek. A gyülekezet 300 forintot adott közadakozással árváinak.

Néhány megnyilatkozás halála alkalmával: A Tudományos Gyűjtemény: Nagyságnak és gyengeségnek nevezetes keveréke; Kiss János püspök: Nagy tu-

dományú, de szeszélyes ember; Kazinczy: Áldott legyen emlékezete a jó hazafinak és a világosság atyjának.

A közjó szolgálatában

Ráth életének vezérfonalát nehéz megtalálni: Kierett, világosan megfogalmazott, következetesen szem előtt tartott célja: A közjó szolgálata, 1. az egyházban, 2. azután hazája szolgálatában. E kettő benne harcot vívott. Amikor hazája szolgálatában újságot szerkesztett, vágyott anya-gyülekezetébe, szülővárosába. Amikor papi szolgálatát végezte, vágyott visszatérni a haza szolgálatába. Életrajzát ismerve úgy tűnik, nem volt kitartó. Lehet. Igaz, hogy nem kis nehézségekkel harcolt, de talán mégis igaztalan volna állhatatlanságot a rovására írni. Küzdött benne egymással a kettő. Mindkettőre megvolt benne a felkészültség, a cél azonban egy: A közjó, mások haszna, szolgálat hittestvéreinek és hazája fiainak.

Ráth papi szolgálata

Elindulása az életben, ifjúkori felkészülése, élete céljának mérlegelése, végzett papi szolgálata, abban való megmaradása mindvégig és annak eredményei, többszöri lemondása utáni visszatérései azt bizonyítják, hogy Ráth belső indításból isteni elhívásra lett pap.

Szólás-mondás volt akkoriban, hogy „nem nemes embernek nincs más kivézető út, mint az egyház”. Nem valószínű, hogy ilyen indításból ment papi pályára, bár szülei igen nagy költséggel és áldozattal küldték iskolába Pozsonyba – amit egész életében sohasem felejtett el, és mindig nagy hálával emlegetett – hanem fiuk és egyházuk iránti szeretetből. Ő maga határozottan kijelenti, hogy „nem pénznek vagy hívságos becsületnek hívása indította el”, Isten adott neki „öszönt..., alkalmat és segítséget”.

Belső elhívás mellett megtaláljuk a közvetlen indító okot is. Kicsi gyermek korától kíséri édesanyja mosolya, de az egyháza nyomorúságos sorsa miatt való sopánkodása is. Rettentő hatással volt rá az az erőszakosság, mellyel vergődtek a rabló és ragadozó tolvajok körmei között. Hatással volt rá, hogy Isten ebből a veszedelemből kimentette, hogy Isten ilyen veszedelmek között mégis olyan csodálatosan oktatta, mintha a gyülekezet a tanítás műhelyének (pap, tanító, templom, iskola) birtokában lett volna. Azonban a legnagyobb, sőt döntő szerepet édesanyja játszotta, aki nemcsak tanította ismeretre, életre és imádkozásra. Ezt írja: ha kérdésre nem magyaráztatnék magam felől, mondhatnám, hogy az én boldogult anyám afféle imádsága, mely az ő imádkozó kamrájából kihallatott sok helyen a különféle állapotokban megfordultomban eszembejutván egy megbecsülhetetlen tartalék volt erkölcsimnek megvesztegetése ellen. Hatással volt rá, hogy látta Babilont minden utálatosságában (a római egyház) és látta Isten nyáját kegyetlen nyomorúságában. Mindez nem elriasztólag hatott rá, hanem ösztönzőleg. Külön is kihangsúlyozza, hogy az isteni szolgálatra a magyar evangélikus egyház sanyarú helyzete indította, hogy az isteni szolgálatra felkészülve hasznára lehessen.

Sohasem volt anyagi. Férfiasan megmondja, hogy a gyülekezet adjon neki megélhetést becsületes szolgálatáért. Az igazság és irgalmasság ellen való szörnyű vétket látott abban, hogy a katolikus plébánosnak fizetett stóla mellett még neki is fizessenek. Felháborodik még a gondolatára is annak, hogy a konvent a gyülekezet anyagi eszközeivel lelkiismeretlenül gazdálkodik, anyagiakban való hiányát pedig úgy akarja pótolni, hogy a gyülekezet tagjaitól kér megajánlásokat, és azokat irgalmatlanul behajtja. „Boldog Isten, én ettem volna azt a kenyeret, mely az valamely ügyefogyott özvegynek szájából kiragadott volna, vagy éhező atyának vagy anyának gyermekeinek szájából kiragadott volna. Ó, ne hagyj soha erre jutnom, vagy látnom, Istenem.”

Igehirdetési hatásosak. Csak alkalmi prédikációi maradtak fenn. De ezekből is kiláglik veretes igehirdetői szolgálata. Az ige értelmét egyszerűen összefoglalja és tárja hallgatói elé. Súlyt helyez arra, hogy ne csak ő, hanem hallgatói is megérthessék az igét. Azután pontokba foglalja tételről tételre, szép fogalmazásban, belső meggyőződéssel igazsága felől és szuggesztíven. Amikor első alkalommal lép az ideiglenes templom szószerkére, így fohászkodik: Adjad Uram, hogy nagy bátorsággal szóljam a Te beszédedet. Jézust így szólítja: „Jézus Krisztus, te hazudni nem tudó világ Megváltója. Igazságot hirdet, hazudni nem tudó módon, nagy bátorsággal!”

Megtérésre hívó szóval kezdi el első prédikációját. Öröme felszólítás után kemény ítélethirdetéssel folytatja: „Isten súlyos büntetése az elmúlt 34 esztendő. Vétkeztünk. Vétkeztek atyáink, nem becsülték az igét. Nem cselekedtek aszerint, amint az igét tudták. Hívság, irigység, gyűlölség és keveltség, egyenletlenség és igazságtalanság, civódás latrok barlangjává tették a templomot. Az Isten hívására magukat méltatlanná tették. Tanítóik az igazságot, amit szájjal vallottak és tanítottak, cselekedeteikkel megtagadták.” – Nem kíméli a jelen nemzedéket sem. – Miközülünk is sokan, akiket végtelen kegyességed tanúbizonyságodnak naponként való találásában részesített, háládatlanok voltunk, kevés haszonra fordítottuk, eltántorodtunk az egyenes útról. Sok gonoszságra adtunk példát, akiknek kisebb mértékben jutott akarotnodnak üdvösséges ismerete. Hívtál, de nem akartunk megtérni. Tanultunk magunknak és másoknak keserves példáján? Most megmentett bennünket az Isten, de a jövőben nagyobb veszélyek érhetnek bennünket, ha Istennek ránkterjedt kegyelmességével visszaélünk. Ó, ha igazán megtérnénk!

Két év múlva, amikor az ideiglenes templomtól búcsúzik, így imádkozik: Méltán kimondhatnád ránk azt az ítéletedet, melyet te Szent Fiad ama gyümölcstelen fügefáról mondott. Ne tulajdonítsd mindnyájunknak azt a szörnyű vétket, akik részegen, buja vagy gonosz szándékkal bátorokodtunk ide járni, akik e háznak gazdáját, atyámfiait, sőt a gyülekezet vagyonát meglopván a Te hajlékodat latrok barlangjává tették.

Harcol az önmagát áltató kereszténység ellen. „Isten őrizzen attól, hogy valaki így képzelődjék magában: van már templomunk, ennek utána a szentegyházba eljáván, az úrvacsorával gyakorta élven s élete végén a halálra elkészülve könnyen üdvözülhet, egyébként akármi rendetlen életet kövessen, akármi cselekedjék igazságtalanságot. Jaj annak, aki magát ilyen gondolatokkal meri kecségtetni.” Inti a gyülekezetet, hogy becsülje meg az istentiszteletet. Azonban fél attól, hogy többre tartjuk, és lehetetlenül vélekedünk föléle. Ha csak azt kíván-

nám, hogy gyakran eljöjetelek, buzgó könyörgésben és az úrvacsorában szorgalmasak legyetek, ez igen könnyű volna. Isten óvja meg a gyülekezetet attól, hogy a külső szertartáshoz ragaszkodjék s ebben lássa tisztét és bizalmát, mert inkább kárunkra lesz, hogy nem hasznunkra.

Mivel tartozunk Istennek, hogy visszaadta szabadságunkat és Isten kegyelmében részesít, abban, hogy naponként szolgálván Isten ismeretében és keresztyén tisztünk ismeretében gyarapodván az ideig való és némelyeknek talán örök sorukra nézve sok jó gyümölcsöt fog teremni az atyafiúi szeretet, melynek eddig nem volt talaja, meg fog gyarapodni. Előre látom, ismét fog virágozni és a szabadságot és a templomot visszanyert gyülekezetnek nagyobb lesz a felelőssége. Ismerheti Istent és az ő akaratát, szabadon lesz alkalma cselekedni. Az igazi istentiszteletet két igével fogalmazza meg: Jak 1,27 és Róm.12,1-3. Ne becsüljük túl a szertartást. Több az Istennek szentelt élet.

Mily sok csúfságnak, gyaláztatnak, rettegésnek és nyomorúságnak, szorongatásnak volt kitéve a gyülekezet! Nem fogott rajtunk. De mi haszna, ha az igaz tudomány vallásában megmaradtunk állhatatosan, ha az igazságot voltaképpen megismerni, és magunkviselését ehhez szabni nem igyekeznünk?

Eredményes igehirdető. Igaz, hogy sok ellensége és irigye volt – amint ő maga emlegeti – de a gyülekezet többsége ott állt mellette, amikor lemond és búcsúzik. Ragaszkodnak hozzá. Ahányszor lemond, mindig visszahozzák.

Ómaga így nyilatkozik: „Ha bátor hiányos, de mindenkor a közjóra intézett szolgálatom sokaknak hasznos és idvességes volt, mindezt Istené a dicsőség!” Más keresztyényekkel is békességben volt. Akik másnak ismerték, mielőtt idejött, azoknak szíve ittlétében hozzáhajolt. Van az igaznak, jósnak az emberek előtt becsülete. Nincs más út az állandó kedvesség elnyerésére Isten parancsolatainak ámbátor tövises, de csodálatos gyönyörűségekre vezető útjánál. Nincs nagyobb jutalom, mint az igazszívűeknek tettetés nélkül hozzáhajló és cselekedeteivel megelégedő szeretete. Többet ér ez akármilyen pénzügyi gazdagságoknál.

Elismert lelkipásztori szolgálata is. Amikor először lemondott, a pozsonyiak lelkésze, Institoris-Mosóczy Mihály azt írta a győrieknek: „Ha rajtam állt volna, én Ráth Uramat két szál nyers gus-vesszővel hozzákötöttem volna ezen Anya városához, melyben olyan becsületesen szolgált, és jó haszonnal kezdte volt az Úrnak dolgát folytatni...” Lemondásakor a konvent megköveti:

Ha vétettek ellene, késztek a sérelmeket orvosolni, és a visszasságokat igyekeznek megszüntetni. Változtassa meg feltett szándékát, és az eddig dicséretesen viselt lelkészi hivatalát tovább is folytassa gyülekezetükben. Ne hagyja az általa plántált szőlőt neveletlenül.

Kitüntetett alkalmak ünnepi prédikátora. Pozsonyban a királyi koronázáskor és az országgyűlés alatt, Telekyné Róth Johanna sógora temetésére kéri Czirákon, Perlaky Dávid szuperintendenszt ő búcsúztatja.

Racionalista volt-e Ráth?

Nem volt racionalista olyan értelemben, hogy a hit dolgaiból csak azt fogadja el, ami az ész kritikáját kibírja. Nem volt egyszerű erkölcsprédikátor. Alázatosan meghajolt a kijelentés titka előtt. „Nem rendelte Isten, hogy mélységes tudománykeresésben és feszegetésben futtassam elmémet” – írja –, „de mentse meg Isten attól is, hogy örökké imádandó istenséged felől valami képtelenséget higgyek, vagy gondoljak.”

Igehirdetésében, tanításában, személyes életében is fontos helye van Isten megismerésének a kijelentés alapján és a hit biblikusan reális, tehát értelmes tartalmának. Hogy Isten helyes megismerésére törekszem – mondja –, nem jelenti azt, hogy az Írásban lehetnek olyan igazságok, melyekre az emberi elme sohasem akadt volna rá.

Az értelem, okosság Ráth szemében drága isteni ajándék, mely a lélek mellett fölébe emeli minden teremtménynek. Él vele, és sürget, hogy az ember éljen vele. Éppen ezért fontos szerep jut neki nemcsak az igehirdetésben, hanem a tanításban is. A kisgyermek imádkoztatásában hevesen támadja azt az eljárást, hogy olyan korán kezdik a gyermeket imádkozni tanítani, amikor annak (az imádságnak) jelentőségét a gyermek fel sem foghatja. Ennek következménye, hogy a gyermek később is mindig úgy imádkozik, hogy az imádság tartalmával, értelmével nincs tisztában. Ezért gyümölcstelen a keresztények imádsága és istentisztelete. Az imádságot igen nagy nevelőeszköznek tartja és Isten drága kegyelmi ajándékának. Hasonlóképpen az az első úrvacsoravételre készülő ifjakkal is elengedhetetlen legyen, hogy az ifjú a tiszta tanítást ismerje és tudja, és tudatosan maga döntsön.

Ráth humanizmusa

Száma számára lenyűgöző Istennek az a jósága, mely az embert értelmes és okos lényvé tette. Azzal kezdi a kisgyermek imádkoztatni, hogy megtanítja a gyermeket hálát adni Istennek, hogy ember lehet. Embertől születtem – mondja –, ember lettem. Ámbátor ezzel is előbbre vagyok minden egyéb földi állatnál, főképpen a bennem levő halhatatlan lélek, értelem és akarat, ami emberi természetemnek tulajdona, ez mutatja ember létemet. Ember lévén az egész föld urának, az emberi nemzetnek tagja vagyok. Társa vagyok a legfőbb embereknek épp úgy, mint a legalábbvalónak. Neki ebben az a döntő, hogy ne feledje, és magát megbecsülje, és ne azt kívánja barmok módjára, ami a szemnek-szájnak tetszik, hanem esze után és Isten parancsolatait követve éljen.

Ne feledkezzék meg emberségéről. Még az evésnél is csak annyit egyék, igyék, amennyi szükséges, hogy éljen és egészséges legyen.

Semmiben ne feledkezzék meg emberségéről, hogy az emberi nemzetség tagja. Gondoljon azokra, akik most éheznek, szinte éhen halnak. Ami javai vannak, kérje Istentől, minden ember számára. „Adj énnekem kevesebbet, hogy az én embertársamnak is jusson”.

A szülő tanítsa meg gyermekét arra, hogy adjon hálát Istennek a cselédért, aki neki és szüleinek könnyebbségére van. Ugyan szolgák és szolgálók azok. „De hiszen engem is szolgálatra rendeltél, ha nem is ilyenre, hanem más valamilyenre, hogy sorsomhoz és tehetségemhez képest az embereknek használjak és szolgáljak. Máskülönben haszontalan ember lennék. Isten büntetlenül nem hagyja, ha azokat megvetném. Nem cselekszem, Uram. Azért, mert szolgálnak, nem tartom alábbvalóknak.” Ráth így taníttatja az édesanyákkal gyermekeiket is.

Ráth, a jozefinista (?)

Így fogalmazta valaki Ráth jellemzését: II. József eszméinek lelkes rajongója. Valóban az. Amikor elfoglalja győri lelkész állását, a legőszintebben az. Elsősorban azért, mert benne a felvilágosult fejedelmet látja, aki az elvadult keresztényeket a kereszténység legelső tisztére, az egymást-tűrésre megtanította. Ősz fejedelmek példaképe és tanítója. Számos híveinek nyakáról a jármot levette, és az elviselhetetlen terhek alól felszabadította. Elsősorban azonban egyházunk szabad vallásgyakorlatának lehetővé tételéért.

Könnyezve emlegeti a régi rabságot. Azt az időt, amelyben igazságos és istenes dolognak tartották másképp vélekedő emberektől, sőt keresztényektől az ő okoskodásukra és jobbulásukra szolgáló eszközöket elfogni, Isten tisztelésétől eltiltani. Boldog Isten, hát ennyire vetemedhetik az emberi gyarlóság, hogy valakit lelkiismerete ellenére cselekedni, azaz vétkezni kényszerítsen? Még egyáltalán kétséget is jelenthetett, hogy azokat, akiket szívesen szeretni tartozunk, azokat eltűrni és elszenvedni ne kellene.

Számára elviselhetetlen minden kényszer, elsősorban a lelkiismereti kényszer, de különösen elviselhetetlen a keresztény hit és élet kérdésében. Elszántan harcol még az ellen is, hogy például kis gyermeket kényszerítsünk imádkozásra. A hit dolga szabadsággal jár, és nem tűr erőszakot. Vagy talán kedves Isten előtt az az imádság, amit úgy kényszerítenek az emberre és nem a szívből fakad? Szabad és kell a gyermeket tanítani és nevelni imádkozni, de úgy, hogy Istent megismerje és benne higgyen, iránta való bizalommal imádkozzék.

Beköszöntő beszédében meghirdeti a különböző vallások egymás közötti türelmességét. Azonban keresztény hitünk még ennél is többet kíván, azt, hogy egymást eltűrjük. De még az egymás eltűrése is csak a legelső grádicsa a keresztény életnek. Nekünk itt nem szabad megállni, hanem el kell jutni a keresztény szeretet legfelső fokára. Hogy is ne tartoznánk szeretni a különben vélekedőket és más felekezeteket? Holott azok nem ellenségeink, mi pedig a halálos ellenségeinkkel is tartozunk jót tenni. Egymást is tartozunk eltűrni és szeretni. Kérlek, hozzám is legyetek türelemmel, aki most jöttem közétek, – ezt kéri gyülekezetétől.

Rossz néven vették tőle a másik oldalról, hogy nem sikerült őket összeveszejteni, amikor idejött. Azt szerették volna – mondja – ha gyűlölik egymást a másik kollégával, ha szidták, mocskolták volna egymást, hogy aztán a konvent lehetett volna a közbíró. Dicséri a református kollégát, hogy nem felületesen vette a dolgokat, és dicsérte erkölcsi magatartását.

Ráth azonban a Türelmi rendeletben József tettében örömmel üdvözlí a felvilágosult elme és értelem diadalra jutását. Ujjong afelett, hogy elmúlt a vadság és tudatlanság sötét felhője, ellenben diadalra jutott az elmebeli szabadság napjának felvirradása. Az a reménysége, hogy az előbbi sötétség ideje nem tér vissza, sőt szabadsága tovább terjed és gyarapszik.

Kazinczy Ráthot a világosság fiának nevezi. Valóban az volt. Céljának azonban nem azt tekinti, hogy az emberi értelmet istenként trónra emelje, Istenét pedig detronizálja, hanem, hogy amit a felvilágosodás hozott az emberiség hasznára, azt a magyar nép féltett kincsévé tegye.

Hazája szolgálatában

A győri konventnek írott levelében, mellyel a meghívást elfogadta, azt írja, hogy a külföldi akadémiákra menetele előtt azért, hogy egyházának ez vagy amaz úton könnyebbséget vagy előmenetelt szerezhesen, két évnél tovább utazgatott Magyar- és Erdély országban. A nyitott szemű, érdeklődő ifjú nemcsak egyháza nyomorúságát látta meg, hanem felfedezte hazája, népe elmaradott nyomorult állapotát is. Az akadémián Göttingenben megismerkedett a nyugati országok ifjúságával, bepillantást nyert hazájuk és népük életébe. Az akadémiákon már mindenütt a felvilágosodás szellemével találkozik tudományban és szellemben, mohón rávetette magát teológiai és filozófiai tanulmányai mellett a nyelvek tanulására és a reáltudományokra is.

Erdélyi barátja ezeket a sorokat írja albumába:

*Nem hosszas időknék edgyütt töltésével,
vagy pénzünk egymásra gyakor költésével,
hanem indulatink megedgyezésével
kezdet barátságunk álljon fel békével.*

*Mig az tudomálynak magyarnál kellett
lészen, s az jó hazafiaknak becsületti
mindaddig Ráth Mátyást el nem felejti
Toldalagi László a szívből ki nem veti.*

Elszakíthatatlan barátokká őket nem az idő, vagy a kölcsönösen egymásra költött pénz tette, hanem mindkettőjüket a tudomány szeretete és hazájuk elmaradottságának megszüntetése és felvirágoztatása, nyilván a felvilágosodás szellemében. Amikor Ráth hazatér, és egyháza szolgálatában nem tud elhelyezkedni, kezd az újságírással foglalkozni, hogy ezen az úton használjon hazájának.

Látja, hogy Európában minden országban naponként, hetenként vagy havonként megjelennek írárok az ő saját nyelvükön könyvek tanulság és mulatság kedvéért, csak az egy magyar nemzet volt még eddig egyéb hiányosságok miatt ezen igen hasznos szerzemény híjával. Ez pedig káros és szegyenére válik a hazának. A világgal és saját hazánkfiával oly szertelen esméretlenségünkben élünk, mint a féreg a dióban. Az egyik ok az elmaradottság, a másik a tudatlanság.

A dolgozó embereket semmi sem ösztönzi, se dicséret, tudós becsület, ifjak ébresztése, nem lehet közkinccsé emberek alkotása, nincs ami ösztönözzön... Másrészt nincs aki az ifjúságot ébressze ilyen közhasznú alkotásokra. Kár és szegyen a hazának.

Olvasnak ugyan némelyek idegen nyelvű újságokat, de nem érti mindenki az idegen nyelveket. Tehát széles néprétegek, az egész magyarság hasznát nem szolgálhatja.

Bántja az is, hogy olyan keveset tudnak rólunk a külföldiek. Nincs még egy olyan ország, melyről a tudósok oly keveset tudnának, mint Magyarország. Tehát hazánkat is meg kell ismertetni idegenekkel.

Ismerteti terveit. Közöl külföldi és hazai történeteket, külföldieket külföldi forrásból, de magyarul érthetőképpen, mulatságosan az olvasók értelméhez mérve, és hasznokra alkalmazva. Társakat, tudósítókat keres, mindegy, hogy milyen nyelven.

Felhívja a tudósokat, matematikusokat, fizikusokat, orvosokat, hogy írják meg tapasztalataikat, egy-egy vidékről, helységben, napkeleti országokban, Erdélyországban lett történeteket az emberek életére, keresményeik megjobbítása iránti észrevételeiket. Ne sajnálják a fáradságot, ami a nemzet hasznára van, hírül fogja adni.

Könyvnyomdászok közölgék kiadandó vagy már kiadott könyveik címét, professzorok disszertációikat, disputációikat. Statisztikai adatokat népesedésről, születésről, halálozásról, időjárásról.

Közöl verseket, beszédeket, emlékeztető régieket és újakat, híreket a gazdaságról, mesterségekről, kereskedésekről, jószágok áráiról, piacról, a fiumei kikötő forgalmáról.

A dolgokat fontossági sorrendben közli, néha a külföldieket, máskor a hazaiakat. A hitelesek előre kerülnek. Ami a magyarságot illeti, ti. a magyar nyelvet, élni fog a tiszavidékivel, a dunamellékivel és erdélyivel.

Szóval valódik újság lesz, amit most kezdünk, holott ezen az úton előttünk még senki sem járt.

Nincs népe életében olyan esemény, melyre szívesen ne reagálna, ha tudomást szerez róla, és ne kívánná azt hasznunkra fordítani. És mindezt ő maga egyedül. Munkatársa alig van. Innen-onnan jön egy-egy tudósítás. Haszna? Az, hogy szolgálhat vele, és talán meg is él belőle. Neki ez elég. Dédelgetett vágya volna még a többnyelvű szótár. Az anyagot összegyűjtötte. Feldolgozni már nem tudta. Bacsányi János megpróbálja még 1798-ban aktivizálni. De már végképp nem megy. Nincs idő, leköti a szolgálat. Régen félretette. Bevallja válaszában Bacsányinak, hogy igazában mi kedvetlenítette el. Nemcsak segítséget nem kapott, de még a nem nemes embernek járó tiszteletet, de csak köz emberséget sem mutatnak. „Soha nem felejtkezem el azokról az álló órákról, melyeket előszobákban töltöttem, még akkor is, amikor abbeli szándékomért hivatam. Holtig szégyenlem akkori magam elvetésemet. Kétszer hagytam el azokat, akiket te másokkal együtt láttatol tulajdonítani elkedvetlenedésemet. Mind a kétszer oly szándékkal cselekedtem, hogy régi feltételeimet melyeket még gyermekkoromban a két hazában tett hosszas és költséges utazásokkal hozzá készültem volt véghez vhessem. Először foganatosan esék meg, de máskor sikertelenül, mind magamnak nagy kárával s kisebbségével. Többszer nem teszem. Inkább szeretek holtig az én vélt irigyeim között maradni, hogy sem mint magukhoz édesgető uraknak palotáikban várakozni s előttük állni, vagy uzsorával nemességet kereső könnyen nyerő könyvnyomtatókkal szerződni.”

Nem könnyű közjóért élni sem az egyházban, sem a világban, a nép között. Sok áldozatba és sok harcba kerül. Csoda-e, ha nagy történeti koroknak sok a megfáradottja, sőt az áldozata is. De talán nem is ezért, vagy csak ezért, hanem a sok meg-nem-értés, a sanda irigység, vagy a közjó szolgálatáért nem lelkesedő, csak a maga hasznát kereső közöny miatt.

Hogy miben volt Ráthnak a vélt szeszélyessége, vagy nagysága mellett is gyengesége? Nem volt eléggé meggondolt? Hirtelen lelkesedett? Vagy minden-

ből kiábrándult? Nem tudom. Egy bizonyos, egy cél tüzelte: a közjó szolgálata az egyházban és a hazában. Talán nem volt diplomatikus, alkalmazkodó. Lehet. Egy bizonyos: legnagyobb veszélye és gyengesége volt, hogy szenvedélyesen szerette az igazságot és nem bírta elviselni a törvénytelenséget. Ez pedig elég ahhoz, hogy sikertelenségre ítéljék. Céljához hű maradt haláláig. Amit elkezdett, kicsi magból terebélyes fává nőtt.

Felhasznált források:

Ráth M. albuma (A Széchenyi Könyvtárban), Kis János emlékezései, Önéletrajza, Levelezése, Konventi határozatok, jegyzőkönyvek és mellékletek, Igehirdetései, Emlékkönyv a templom felszentelésének 100. jubileumán (A győri Evangélikus Gyülekezet levél- és könyvtárában)

Megjelent munkái: Magyar Hírmondó 1., 2., 3. évfolyam, Keresztény Fejér Népek való Imádságos könyv I. darabja Gyermeknek, Győr 1788, Temetési beszéde Vatai Barbara özv. Róth Tamásné Szirákon, Győr 1785, Predigt bei der Dankfeier für die vollgezogene Krönung Leopold II. Pressburg 1790.

Turóczy Zoltán: Ráth Mátyásra emlékezünk Előadás. Elhangzott a győr-nádorvárosi gyülekezetben, 1954.

Kókay György: Magyar Hírmondó Budapest, 1981

Búcsúztató versek, melyeket néhai Fő-Tisztelendő Tudós és Nemzetes Perlaki Gábor úrnak eltemetése alkalmatosságával elmondott Ráth Mátyás és kinyomtatott Győrben Streibig József Könyvnyomtató betűivel, 1786

— * —

Magassy Katalin – id. Magassy Sándor

„Konzervatív” hittankönyveink

Öt évvel ezelőtt Lapunkban négy folytatásban (1994/21-24.) került a lutheri teológia méregére az a hittankönyvsorozat, amelyet az Országos Presbitérium érthetetlen döntése nyomán használni kellett (volna) evangélikus hitoktatásunkban. A kritikus írássorozat élénk visszhangot váltott ki, csak a közvetlenül érdekeltek nem reagáltak.

Az eltelt időben sokszor próbáltunk változást elérni, ám erre a döntéshozók nem voltak hajlandók. Így aztán a vidéki hitoktatók kérésével felerősített igényre tekintettel belevágtunk egy olyan hittankönyvsorozat megírásába, mely érvényesíteni igyekszik a lutheri teológia felismeréseit, s ugyanakkor tekintettel van a szekularizált világban élő családok, illetve az iskolai feladatokkal túlterhelt gyermekek helyzetére.

Munkánkat „alternatív evangélikus hittankönyveknek” tartjuk, mivel szemlélete alapvetően különbözik a hivatalosan használatos hittankönyvektől. A megjelölés használatától azonban el kell tekintenünk, mert időközben a katechnikai

munka hivatalos irányítói kisajátították az „alternatív” jelzöt annak érdekében, hogy az antropocentrikus teológia szemléletén belül érvényesülő látszateltérések is hangsúlyt kapjanak. Mivel az elutasító kritika szerint tankönyvsorozatunk legnagyobb hibája, hogy „konzervatív és kátészerű”, ezért – a megbélyegzésnek szánt minősítést boldogan vállalva – a világos különböztetés érdekében a „konzervatív” megjelölést használjuk saját munkánkkal kapcsolatban.

A hitoktatás divatos, sőt minden mást elsöprő szempontja a „gyermekközpon-túság”, melynek hangsúlyozása annak érdekében történik, hogy mindazok a pedagógiai és pszichológiai kísérletek, melyek elárastják világunkat, polgár-jogot kapjanak a lelki (vallásos, illetve bibliai) értékek átadásának területén is. Ez a kísérlet merészen átugorja azt a problémát, amely óhatatlanul jelentkezik abban az esetben, ha a transzcendens (isteni) mondanivaló immanens (emberi, illetve evilági) keretek közé kerül. Már 1994-ben rámutattunk: a kötelező használatra rendelt hittankönyvsorozatnak nem egyszerűen az a baja, hogy rengeteg tárgyi és teológiai tévedést tartalmaz, – s ezáltal egy csomó hamis ismeretet terjeszt, tanít, – hanem az, hogy szemléletében az embert, az emberi cselekvést (azaz az etikumot) – helyezi a középpontba, s végzetesen meggyengíti a hitoktatás tulaj-donképpeni tartalmát: az Isten (Krisztus) cselekvésének, – (azaz jobb szó híján a „dogmatikumnak”) – erőteljes bemutatását. Más szóval: a két hittankönyvsorozat közötti különbség abban ragadható meg, hogy míg az egyik a Bibliát lényegében olyan példatárnak tekintí, melynek segítségével világossá tehető a gyermekek számára a „kerüld a rosszat és törekedjél a jóra” ősi és minden időben érvényes etikai, közösségépítő, illetve közösségmegtartó alapelve, addig a másik arra helyezi a hangsúlyt, hogy bemutassa: mit cselekszik Isten (Krisztus) a világért, értünk és emberibb életfolytatásunkért.

Öt részes sorozatunk három egysége már évek óta közkézen forog, így már némi képet alkothatunk arról, hogy a jól érzékelhető különbségek miként jelen-nek meg a gyakorlatban. Örömmel adunk számot arról, hogy az évek során – a kedvezőtlen körülmények ellenére – az érdeklődés folyamatosan nő, és a pozitív visszajelzések folyamatosan szaporodnak.

A két szemlélet közötti különbséget első pillanatra nem könnyű észrevenni. A hivatalos tanítás – istentiszteleteken és hittanórákon egyaránt – arra helyezi a hangsúlyt, hogy Isten *hívo*, míg a mi koncepciónk szerint Isten *szól*. Hol van az eltérés lényege? Ott, hogy az első megközelítésben az „Isten hívása” nyomán az ember lehetőségeinek körébe utalva állítja a középpontba – mint etikai követel-ményt – az Isten (Krisztus) *követésének* feladatát. A másik megközelítés viszont félreérthetetlenül teszi, hogy Isten *megszólító igéjével* behatol az ember életébe és megváltoztatja azt. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az egyik szemlélet az ember *kötelezései* hangsúlyozza, a másik viszont az ember Istentől kapott *reménységére* épít.

* * *

Megleپő és rendkívül tanulságos tapasztalás volt számunkra, hogy az ez év januárjában megtartott hitoktatói összejövetelen egy teljesen más hitoktatási „al-ternatíva” került előtérbe. Kiderült ugyanis, hogy nem a *teológiában*, hanem a *metodikában* (módszertanban) jelentkező változatok az igazán érdekesek és korsze-rűek. A kötelezően használt hittankönyvek ebben az esetben a tág ölelésű és más

tudományágak eredményeire is tekintő feldolgozásokat jelenítik meg, míg velük szemben, illetve mellettük egy olyan sorozat indul el, melynek lényege a „játékos, nem dogmatikus elemeket hangsúlyozó, sőt »ökomenikus« szempontokra is tekintő» anyagfeldolgozás.

Véleményünk szerint ez az „alternatíva” mesterséges, s a lényegét elfeledi. Ezen felül módszertani szempontból is problematikus. Mert ugyanolyan kételyeket kelt, ha egy 8-9 éves gyermeket „kis felnőttként” kezelünk, mint az, ha változatlanul „óvodáskorúnak” tartjuk. A kérdésre később még vissza kell térnünk.

* * *

Beszámolónkban feltétlenül érintenünk kell, hogy 1994 óta – elsősorban a három évtizedes gyógypedagógusi tapasztalatok alapján – a bibliai eseményleírások elrendezésére vonatkozólag elengedhetetlen feltételként vettük figyelembe a heti egy órában, illetve a „szórványhelyzetben” alkalmazható hitoktatás kritériumait. Ezért maximálisan 28 tanegységet helyeztünk el az évi tanmenetben. Legfőbb igyekezetünk arra irányult, hogy a szekularizált világban, a templomtól távol került gyermekek (és családok) figyelmét felhívjuk azokra a nélkülözhetetlen lelki-szellemi értékekre, amelyeket az egyház, s egyáltalán a keresztyénség nyújt egyeseknek, valamint közösségeknek. Ezért került az egyházi év, a templom és az istentisztelet az anyag rendezésének és mondanivalója megszólaltatásának középpontjába. Úgy éreztük: akkor tesszük a legtöbb jót jövőendő nemzedékeink egyházba tagolódásának érdekében, ha kiemeljük azt, ami a korábbi évszázadok folyamán – a természetes öröklődés rendszerében – magától értetődő volt, de ami az ezredforduló táján szívszorító hiányossággá vált. Meglepő volt számunkra, hogy ezt a mindaddig soha fel nem merült szempontot a „hivatalos bírálók” egyáltalán nem vették észre.

Az „alternatívaként” feltüntetett hittankönyv rendkívüli figyelmet érdemlő megállapítása az, hogy a szerzők szándéka szerint „nem magasrőptű teológiai ismereteket, száraz tudást kell átadnunk, hanem olyan bibliai elbeszéléseket, amelyek közel visznek Jézushoz”. Megjegyzésünk: (1) indokolt és etikus-e a két meghatározás szembeállítás; és (2) lehet-e „magasrőptű teológiai ismeretek közlése” nélkül egyáltalán bármit is mondani, tanítani Istennek a Szentírásában kijelentett ígéréiből?

Törekvésünk igazolásául szolgálhat néhány főcím az I. és II. osztályos hittankönyvből. „ISTEN AJÁNDÉKA”-val ismerkedünk meg legelőbb. Hittankönyvünk előterbe állítja, hogy „Isten ajándéka a közösség”, illetve „Isten ajándéka az Ige”. Az „ISTEN ÚTJAI” részben az Isten megszólító munkáját előbb az Ábrahám-hagyomány egyes elemeiben, majd – „Jézus megszólít” címmel – két nagyon fontos „elhívási történet” (a vámszedő Lévi és az ugyancsak vámszedő Zákheus) életváltoztató evangéliumi közlésének kiemelésével jeleníti meg. Nemcsak a hangsúly, hanem az alapvető mondanivaló is változik ebben a megközelítésben.

* * *

Hittankönyvsorozatunk 1998 nyarán lett készen. Augusztusban – egy D. Szebik Imre püspökkel folytatott megbeszélés során – felvetődött annak lehetősége, hogy az Országos Sajtóosztály kiadásában jelenjék meg „konzervatív” tankönyvünk. Szeptember elején elküldött érdeklődésünkre nem kaptunk választ. Véletlensze-

rően tudtuk meg, hogy az ügy elbírálása a Sajtótanács illetékességi körébe tartozik, mely – magától értetődő módon – jogot formál arra, hogy a szerzők lektorválasztásától eltérően a maga szaklektori véleményének függvényében döntsön a hivatalos támogatás és megjelentetés kérdésében.

A talán szükségtelen részleteket mellőzve közöljük, hogy érdeklődésünkre közel fél év elteltével sem kaptunk választ. Egy félrevezető procedura keretében viszont eljutottunk odáig, hogy ez év január 15-én egy „hitoktatói munkaközösség” égisze alatt rendezett összejövetelen értesültünk munkánk elutasításáról. Az elutasítás – bizonyos protokkális elismerés mellett – a két szakelődő: *Szabóné Mátrai Marianna* és *Muntagné Bartucz Judit* kritikájában fogalmazódott meg, melynek végkövetkeztetése szerint hittankönyvünk „elavult, régies, kátészerű, a modern metodika alapelveitől eltérő, s ezért nem való a gyermekek kezébe”.

* * *

A januári összejövetelen ismertetett ítéletnek két érdekessége van. Egyrészt olyanok mondták ki, akik közvetlenül ellenérdekeltek egy – a mai, divatos didaktikai elvektől eltérő, „hagyományos, konzervatív” – hittankönyvsorozat kiadásában és népszerűsítésében. Másrészt nem szabad elhallgatni a több éve feldolgozatlan sérelem hatását sem. Az elutasító érvelésének ugyanis nincs teológiai alapja. A didaktikai érvek is meglepően bizonytalanok. Főleg az a megállapítás lóg a levegőben, miszerint hittankönyvünk „elavult és régies”.

Fontos a résztvevők névsorának ismerete. A meghívót *Mihályi Zoltánné* oktatási és iskolai osztályvezető bocsátotta ki. A megbeszélést azonban a meghívóban nem említett *Szabóné Mátrai Marianna* vezette. Róla nehéz közvetlen és meghatározó információt adni. A Névtár adata szerint a Hittudományi Egyetem Gyakorlati Tanszéke mellett működő „Gyakorlati Intézet” vezetője. Az Intézet elsőrendű feladata a mai pedagógia eredményeinek átültetése a vallástanítás területére.

Feltűnő, hogy a kibocsátott meghívóban szó sem esett hittankönyvek bírálatáról. Kifejezetten meglepőnek bizonyult az a kitétel, mely szerint az összejövetel tárgya „az általános iskolák I-IV. osztályai tantervének és tanmenetének megtagyálása”. E helyett – számunkra teljesen váratlanul – hittankönyvünk került terítékre, méghozzá az időkeret öthatod részében. Futólag tárgyaltunk az „(ál)alternatív” II. osztályos hittankönyvről.

Feltűnő volt az is, hogy a mai öt részes hittankönyvünk elvetése mellett – minden különösebb vizsgálódás nélkül – ennek az „(ál)alternatívának” elfogadásáról esett szó, holott csak a metodika tért el némiképp a hivatalos hittankönyvektől. Utólag derült ki az, hogy már a múlt év októberében eldőlt: mely hittankönyv kiadását preferálja a Sajtóosztály. Etikailag védhetetlen, hogy erről a végleges döntésről csak negyedév késedelemmel – s akkor is csak áttételesen – értesültünk.

Az igazsághoz tartozik végül annak említése, hogy – alighanem a „központi elképzeléseket” képviselők számára váratlanul – olyan közhangulat alakult ki, amely az elutasítás ellenére is kíváncsinosnak tartotta hittankönyvünk megjelentetését segítségül a hitoktatók számára. A javaslat jól mutatja a hiányt és a szükségletet, valamint munkánk életképességét.

* * *

Természetesnek látszik a fő- vagy alcímben megjelenő „evangélikus hittankönyv” jelzés. Tapasztalataink azt mutatják, hogy nagyon könnyű e kettős kifejezés mindkét tagját megfosztani valós tartalmától.

Nem lehet *evangélikus* az a hittankönyv, amelyben súlyos biblia- és hitvalláselelens nézetek szerepelnek. Lapunk 1994-es évfolyamának négy cikke számos ilyen hibát tárt fel. De kibékíthetetlen ellentmondásban áll az „evangélikus” jelző egy olyan szerzői szándékkal is, mely mind a tanítandó bibliai anyagot, mind pedig annak feldolgozását „ökumenikus” szellemben kívánja átadni a gyermekeknek. Megvalósíthatatlan az a törekvés, mely szerint a közölt – hitvallásilag nem elkötelezett – szövegbe az ökumené színgazdagságának megfelelően simán beilleszthető a saját hitvallás. Intő példaként állhat előttünk az a délibábos porosz uralkodói elképzelés, mely egyesíteni akarta a reformáció wittenbergi és genfi ágát, ám nem *egy* lett a kettőből, hanem *három*.

A nagyvonalúság általában mindig megbosszulja magát. Valamennyi keresztyén vallásfelekezet elutasítaná a „Napkeleti bölcsek” látogatásának olyan befeczegetését, mely szerint a vendégek „leborulva imádták az anyját és a gyermeket”. Tarthatatlan volna az is, ha a „legismertebb imádságaink” sorában megjelenne a Miatyánk mellett az *Apostol Hitvallás*.

Valós veszélyek ezek, állandóan számolnunk kell velük.

A *hittankönyv*-megjelölés problémájának egyik vetületével már korábban foglalkoztunk. Ezért elég most csak utalunk arra, hogy a hitet sem tanítani, sem tanulni nem lehet, mivel az Isten kegyelmi ajándéka. A hit nem valamiféle lelki tulajdonság, hanem bizalmi kapcsolat Istennel. Luther így vall erről: Nincs kétségem Isten szava igazáról, s hogy ígéretét beváltja (ÉK 402,4). Csak azt lehet tanulni, hogy hogyan szólította meg Isten az embert, hogyan nyúlt bele az életébe, s miként alakult az ember sorsa az Istennel való közösségben vagy ebből a közösségből kiesése után.

A Szentírás kimeríthetetlenül gazdag elbeszélésanyaga tehát *tanítható*. A hangsúly azért erősödik fel, mivel a „hivatalos” hittankönyvek kifejezetten *olvasókönyvenként* jelennek meg. A január 15-i megbeszélésén talán a legsúlyosabb kritika tankönyvünk elbeszélésanyagának rövidsége miatt ért bennünket. Nemcsak az *olvasás* és a *tanulás* került szembe egymással, hanem az eltérő tanítási helyzetből fakadó eltérő tapasztalat is. A kritikus a főváros – és ezen belül az evangélikus iskolák – kedvezőbb hitoktatási körülményeire tekint, olyan helyzetre, melyben tanrendbe beépítve, osztályokra tagoltan, heti két órában folyhat a hitoktatás, méghozzá minősítések alkalmazásával. Ámde ebből a szemléletből még a budapesti peremvidék is kiszorul. Mi viszont azokat a gyermekeket tartottuk szem előtt, akik hetente csupán egyszer, s akkor is kedvezőtlen időpontokban – csatlakozó órában, vagy délután – a szó szoros értelmében „szórvány-sorot” hordozva kerülnek kapcsolatba a hitoktatóval és a hittankönyvvel. Aligha tévedünk, ha azt mondjuk, hogy egy 10%-os kisebbség áll szemben egy 90%-os többséggel.

Érdemes név szerint is felsorolnunk a januári együttlét résztvevőit. A már említett két vezető mellett *Muntagné Bartucz Judit* (lelkész, a Katechnikai Munkaközösség vezetője, Budapest), *Roszik Mihály* (lelkész, Alberti), *Isó Dóra* (másodlelkész, Veszprém), *Lackierné Puskás Sára* (hitoktatólelkész, Győr), *Aczélné Bízik Eszter* (tanár, Budapest), *Fillő Mónika* (tanár, Budapest), *Györgyi Ilona* (hitoktató, Oroszháza), *Kovács László* (hitoktatólelkész, Oroszháza), *Krska Mária* (segédlelkész, Nyíregyháza), *Gabnai Sándor* (segédlelkész, Sopron), és mi ketten (Sopronból, valamint Sikátorból). A névsor azért érdekes, mert kivüláglik belőle, hogy a résztvevők többsége fiatal, lelkészi és hitoktatói szolgálatának elején tart, és evangélikus iskolában tanít. Ennek ismeretében különösen meglepő, hogy a lesújtó kritikával illetett hittankönyvünk mellett a résztvevők többsége határozottan kiállt, s közvetve vagy közvetlenül megkérdőjelezte a sommás ítéletet. Nem is szólva arról, hogy az első három kötetet – nagyon szép kiállítással – már évek óta használják tucatnyi gyülekezetünkben, cáfolva azt a véleményt, miszerint munkánk „nem való a gyermekek kezébe”. A kiadást szorgalmazó javaslat azonban aligha valósul meg, mivel értesülésünk szerint az 1999. évi könyvkiadás ügyében múlt év októberében végleges határozat született.

* * *

(1) *Dr. Nagy Gyula és dr. Harmati Béla* püspökök aláírásával 1988 október 1-jén közös körlevél keretében „HITOKTATÁSI TANTERV ÉS ÚTMUTATÁS” címmel jelent meg az az elgondolás, melynek alapján 1989-től kezdve egy lelkes munkacsoport kidolgozott egy mindmáig „hivatalosnak” elismert tankönyvsorozatot. A bevezető szövegből érdemes idézni az alábbiakat: Az egyház „nevelő munkájának célja, hogy ifjúságunk (egyházunk ifjú nemzedéke) a magyar haza és az evangélikus egyház öntudatos, a közjót szolgálni kész hűséges tagjává nevelkedjék. A hitoktatás feladata ezen az átfogó nevelői célkitűzésen belül az oktatás, gyakorlás és példamutatás útján olyan ismeretekhez juttatni a fiatal nemzedéket, amelyek a fent említett általános nevelési cél elérése felé segítik”. Szó esik ugyan a bibliai üzenet pontos és a gyermekek számára érthető továbbadásáról is, mindamellett világos, hogy a döntően fontos szempont az állam és társadalom számára hasznos emberré formálás feladatának teljesítése. Hozzá kell tennünk: a Kádár-rendszer „végnapjait” élte ugyan, de a szocialista etikum szempontja még töretlenül érvényesült. Éppen ezért elgondolkoztató, hogy a körlevélben lefektetett tematikának és „nevelési szempontoknak” megfelelően formálódott ki a rendszerváltás utáni evangélikus hittankönyvirodalom.

A tanterv a továbbiakban egyszerű címlistává torzult, melyben 30, sőt 36 (!) tanítási egységre bontva szerepeltek a vallási és bibliai alapismeretek szövegei.

A Katechnikai Munkaközösség maradandó értékű felismerése, hogy az egyes osztályok tananyagát témák köré csoportosította, s ezzel a hitoktatók és rajtuk keresztül a hittanosok számára is áttekinthetőbbé, kezelhetőbbé tette az anyagot. Méltánylandó az a törekvés is, mely a társtudományok felé igyekezett kaput nyitni. A mi hittankönyvünkre vonatkozó helytelenítőleg említett „konzervatizmus” többszörösen is felfedezhető. A „kátészerű” kérdés-felelet feldolgozási módot megtaláljuk a „hivatalos” sorozat II-IV. kötetiben is. Ezek azonos, vagy legalábbis egymáshoz közelálló elemek a két különböző tankönyvsorozatban.

Van persze változtatás. Nemcsak a felismert tárgyi hibákat, valamint teológiai tévedéseket igyekeztünk elkerülni, hanem az előre megfogalmazott kérdésekkel és válaszokkal segítséget is kívántunk nyújtani ahhoz, hogy az adott kérdésekben a helyes válasz is megfogalmazódjék. Kétségtelen: ma nagyon divatos a „gyermek kreativitására” hivatkozva mellőzni a helyes válaszokat, s megengedni a találgatásokat. Ezt persze az előre megfogalmazott válaszok sem zárják ki. Érzékeltetni akartuk azonban, hogy a hit, az istenkapcsolat, a bibliai igazságok tekintetében végső soron nem a mi találgatásaink, megérzéseink és elmeélességünk, hanem egyedül maga Isten Igéje igazít el biztonsággal. Ilyen értelemben elmondható, hogy a ma gyakran lekicsinylően emlegetett lutheri Kis Káté nemcsak tartalmában, hanem módszerében is felülmúlhatatlan, s ezért mindig követendő példa marad.

(2) Nehéz küzdelmet, de ugyanakkor nagy gyönyörűséget is szerzett számunkra *sorozatunk tematikájának* kidolgozása.

Egyik lektorunk (Isó Dóra) nem sajnálva az időt és fáradságot beledolgozta magát a helyenként egészen különös részeredményeket produkáló teológiai koncepcióra. Megható volt tapasztalatunk, hogy a januári megbeszélésen – igazán reménytelennek tűnő helyzetben – szelíd következetességgel képviselte ennek a különös koncepciónak „értelmes” voltát. Észrevette ugyanis, hogy az öt évre elosztott bibliai anyag koncentrikus körökben helyezkedik el, s hogy az alapvető cél a karácsonyi és húsvéti krisztusesemény interpretálása. Észrevette, hogy – amennyire ez egyáltalán lehetséges – a gyakran összevont csoportokban váltakozó évfjártok szerint cserélhető egymással két év anyaga. Észrevette, hogy minden év tananyaga két pillérre – az „ígéretre” és az „ígéret beteljesedésére” – épül. Észrevette végül, hogy a hit „evangélikus” (lutheri) teológiai tartalma: a *bizalom* (fiducia), nem pedig a kálvini teológia sarkalatos elemeként ismert *engedelmisség* (obedientia). Ismereteink szerint „evangélikus hittankönyvekben” ennnyire tudatosan és következetesen még soha nem próbálták érvényesíteni a lutheri hitfogalmat, valamint – ami szintén a lutheri teológia sajátos eleme – az Újszövetség és evangélium primátusát (elsőbbségét) az Ószövetséggel és törvénnyel szemben.

Elképzelésünk szerint az egész anyag elérné egy kötetben. Ezért is – de ettől függetlenül a tematika összefoglalásaként is – fogalmazódott meg bennünk a „KERESZTFA TITKA TÜNDÖKÖL” keresztyén hitvallás, mint könyvcím. Venantius Fortunatus csodálatos éneke (ÉK 189,1) a maga egészében, de ebben a versorában kiváltképpen hirdeti mindazt, ami a keresztyén hitoktatás állandó, nem avuló tartalma: az, hogy mindaz, ami Isten világából felénk árad és megérint bennünket, végső soron nemcsak a kegyelmet hirdeti és nemcsak ebben a világban kíván megfelelő helyre tenni bennünket, hanem a maga valóságában felfoghatatlan, megérthetetlen, „titok”, mely lenyűgöz és felszabadít egyszerre. Ezzel a „titokkal” szembesülünk a hittanórákon is. Szükséges és kívánatos persze, ha előbbre jutunk a hittanórákon a „jó és rossz” megkülönböztetni tudásának tanulásában, mindazonáltal sohasem feledhetjük: olyan órákon veszünk részt iskolai keretekben vagy anélkül, amelyeken egy sajátos világ, az Isten világa tárul elénk.

(3) Ennek a felismerésnek jegyében – valamint az egyházi és világi naptár figyelembevétele alapján – alakult ki tankönyvsorozatunk részletes koncepciója.

Az első rész címe: „ISTEN AJÁNDÉKAI”, melynek közismert párja az „Isten kezében” című füzet. A különbség könnyen felfedezhető. A szokásos törekvés az,

hogy a gyermek a *gondviselő* Istennel szembesüljön, míg mi ezzel szemben azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy Isten az élet minden területén *ajándékokkal*, halmozza el az embert. Kényszerű – ugyanakkor teljesen tudatos – változtatásunk következtében kimaradt az anyagból a teremtes és bűneset őszövségi hitvallása, és – közvetlenül az „*ádventhez*” kapcsolva – a karácsonyi történet néhány alapvetően fontos eleme kerül sorra. Ezt aztán a tanév hátralévő részében Jézus Krisztus életének és szolgálatának eseményei követik. A tanítandó anyagnak ennél fogva két főrésze van: (1) *Isten ajándéka: a közösség*. Itt szerepet kap a család, templom, iskola, gyülekezet, evangélikus egyház mint „*közösség*”. (2) *Isten ajándéka: az Ige*. Itt pedig Jézus születése és szenvedése, valamint az isteni hatalommal való megjelenése a világban a kiemelkedő és meghatározó egységek.

Csak az első év anyagával kapcsolatban éreztük szükségét annak, hogy „*ajánlás a hitoktatónak*” cím alatt megjegyzéseket tegyünk az egyes tanórák lehetséges tartalmára vonatkozóan. Nemcsak a hitoktatóktól kapott jelzések, hanem a magunk tapasztalata is arra indított, hogy kísérletet tegyünk olyan segítségnyújtásra, amely akkor válik sürgető szükséggá, amikor a tanuló egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen tudja haszonnal kezébe venni a tankönyvet.

A második rész címe: „*ISTEN ÚTJAI*”. Anyaga lényegében megegyezik a tanterv ajánlásával. Eltér viszont teológiai szemléletben. Hangsúlyozza, hogy a hit nem tanítható, illetve, hogy nem az ember hitének kialakulása, annak különböző lehetőségei állnak a középpontban, hanem Isten tervei, ígéretei és azok rövidebb, illetve hosszabb távon történő megvalósulása, beteljesedése. Ezért került egymás mellé az Isten (Ábrahámot) megszólító ígéje és annak következményei, valamint Jézus (Lévit és Zákeust) megszólító ígéje és annak következményei. Mint már az első részben is, úgy itt is szakítottunk azzal a mechanikus szemlélettel, mely egyfajta „*idő előrehaladást*” minden körülmények között szükségesnek tart, s – kissé talán naiv módon – azt a kérdést veti fel, hogy „*milyen alapon lehet beszélni Jézus embereket megszólító szolgálatáról, amikor még meg sem született?*” Hiszen – feleljük – Jézus már kétezer esztendővel ezelőtt megszületett. Igazán nem kell úgy tennünk, mintha a „*malakiási időkben*” élne! Érdemes talán éppen ezen a ponton figyelni arra, hogy az ádventi idő szinte teljesen Jézus „*várásának*” idejévé vált az egyház igehirdetési, valamint tanítási gyakorlatában. Teljesen háttérbe szorult az eredeti értelme, mely szerint ádvent a Krisztus „*érkezése emlékezés*” időszaka. Így érthetővé válik az első látásra különös tematika: (1) *Isten szól hozzánk*, az ősatyánk hagyományának néhány részletével. (2) *Jézus megszólított Lévi* elhívásával és Zákeus megtérésével. (3) *Az Ige testté lett* Jézus születésének és gyermekségének eseményeivel. (4) *Jézus úr a betegség és a halál fölött* a csodatörténetek folytatásával. Végül (5) *Jézus megváltott minket* a passióval és a feltámadás utáni eseményekkel.

A harmadik rész címe: „*ISTEN NÉPE*”. Az Ige mint a világot, emberi életet és közösséget formáló erő kerül a középpontba. Ennek alapján következnek az alábbi fejezetek: (1) *őstörténet* a teremtről, bűnbeesésről, az özönvízről és Bábel tornyáról szóló hitvallással. (2) *Izráel a választott nép* Mózesrel és a pusztai vándorlással, törvényadással. (3) *A testté lett Ige* a karácsonyi eseménysorozat továbbépítésével. (4) *Jézus tanít*, néhány alapvetően fontos példázattal. (5) *Jézus értünk szenvedett* a nagyheti eseménysorozat legfontosabb elemeivel. Végül (6) *Találkozások a feltámadott Jézussal*, melyben a megdalai Mária, az emmausi tanítványok, valamint Jézus mennybemenetele és a Szentlélek eljövetele kap helyet.

A negyedik rész címe: „ISTEN SZABADÍTÁSA”. Ebben az összefüggésben az alábbi fejezetekre oszlik a tananyag: (1) *A Szabadító előképei*. Néhány kiemelkedő ótestamentumi alak: Gedeon, Sámson, Sámuel próféta, Dávid és Salamon király, valamint Illés próféta kerültek az előképek sorába. Különösen fontosnak érezzük Gedeon történetének tanítását, mert ott az isteni ígéretekben való bizalom áll a homloktérben, s melynek hiánya különösen fájó pontja evangélikus hitoktatásunknak. (2) *Közel a szabadítás*. Jézus nyilvános fellépése előtti események kerülnek előtérbe olyan személyekkel, mint Zakariás pap, Keresztelő János és néhány tanítványa. (3) *A Szabadító szolgálata*. Jézus megkísértésével és megdicsőülésével, valamint a kánai menyegző és Lázár feltámasztása csodatételével, illetve a templom prófétai megtisztításával találkozunk ebben a fejezetben. (4) *A megváltás ára* Jézus passiójának további részleteivel szembesít. (5) *A legyőzött halál* a feltámadás utáni eseményekkel ismertet meg. Végül (6) *Tanúskodás az evangéliumról*, melyben a Püünkösd utáni események, Péter és János szolgálata kap helyet.

Az ötödik rész címe: „ISTEN ORSZÁGA”. Itt az Ószövetség már csak kevés – ám igen fontos – epizóddal szerepel. (1) *Isten országának rejtettsége* Dániel, Jób és Jónás életében. (2) *Példázatok Isten országról*, melyekben az Ige megbecsülése és a tanítványi életvitel felelőssége kap hangsúlyt. (3) *Isten országa megjelenik a világban* Jézus életútjának alakulásában, de tanításán keresztül is. (4) *Isten országának titka* kerül olyan események fényébe, mint például a Mária és Márta, vagy a Gazdag ifjú története, illetve a Nikodémikussal és a Samáriai asszonnyal folytatott beszélgetés. (5) *Megnyílik Isten országának kapuja* fejezetben kerülnek elő a passió eseményei. (6) Végül az *Isten országának terjedése* az első keresztyén gyülekezetek életéről, valamint Pál apostoli szolgálatáról szól.

Bízunk abban, hogy a kedves Olvasót nem fárasztja el a meglehetősen hosszúra nyúlt címlista, mivel részletessé vált annak a gyötrelmesen szép meditációnak, mely nekünk osztályrészül jutott akkor, amikor a teljes Szentírást az egyházi év és a világi naptár meghatározó törvényszerűségei körében próbáltunk elhelyezni.

(4) *Az ének* kiválasztásánál elsősorban a szöveg gondolati azonosságára voltunk tekintettel. Tapasztalatunk szerint nagyon pozitív hatása van, ha a hitoktató maga el tudja énekelni az adott énekverset. Bátorít minket Luthernak az a megjegyzése, mely szerint már annak is nagy jelentősége van a gyermek életében, ha megszületése előtt édesanyja sokat és szívesen énekel. Hozzá tehetjük a magunk évtizedes kántori tapasztalatát is: a gyülekezeti éneklés szempontjából másodlagos, hogy egy éneket a kijelölt (akár eredetinek tartott) dallamával szólaltatunk-e meg, vagy egy jól ismert és kedvelt „paraleldallamot” használunk fel. Dallamváltásra minden kor minden énekeskönyvből lehet egész sorozat példát találni. De elég akár csak arra gondolnunk, hogy mai ismereteink szerint ugyanazt az éneket lehet a „Gondviselő Édesatyám”, a „Béke legyen a nap alatt”, a „Csillagoknak Alkotója”, a „Mennyből jövök most hozzátok” és az „Urunk Jézus, fordulj hozzánk” dallamával megszólaltatni. Reális célunk egyébként sem lehet az, hogy minden éneket megtanítsunk a gyermekeknek. Örülünk kell annak, ha évenként mintegy 10 dallammal (és szöveggel!) bővül a hittanosok énektudása. Az igazán szorongató kérdés egyébként ez: mi magunk tudunk-e és szeretünk-e énekelni „zsoltárokat és dicséreteket”?

(5) A *Kis Káté és magyarázata* két vonatkozásban kapott szerepet a januári megbeszélésen elhangzott bírálatban. Egyrészt úgy, hogy az előre megfogalmazott kérdés-felelet módszere elavult, és tulajdonképpen gátló elemként jelenik meg a tanítás gyakorlatában. Másrészt úgy, hogy az egyes kátérészletek nem illeszkednek az adott bibliai anyaghoz.

Az utóbbira egyszerűen és röviden azt válaszoljuk, hogy az észrevétel helyes; ám egyszerűen lehetetlen a káté anyagából adódó gondolatmenetet hozzáigazítani az amúgy is több szempontot figyelembe vevő bibliai anyaghoz. Az illeszkedést egyébként sem tartjuk törvényszerűnek és elengedhetetlennek. Felhasználhatjuk a rövidebb-hosszabb szakaszokat olvasmányként, de – kedvezőbb óraszám esetében – a hét egyik alkalmán beszélgethetünk is róla.

Ami pedig a megfogalmazott kérdéseket és feleleteket illeti: Luther zsenialitása, de ugyanakkor élő hite is kiviláglik a feleletek legnagyobb részének személyes érintettségünket is magába foglaló megszövegezéséből.

* * *

Három hittankönyv azonos fejezetét mutatjuk be. Mindegyik 8 éves gyermekek számára készült, s általánosságban figyelembe vette egyházunk szórványhelyzetét: a hittanórák gyakran kedvezőtlen időpontjait, illetve a heti egy találkozási lehetőséget. A *téma Ábrahám elhívásának története*.

Több mint tíz éve van forgalomba Keveháziné – Missura – Muntagné munkája. Az első lecke főszövege nemcsak a bibliai szöveget tartalmazza hanem értelmező toldalékban Ábrahám döntésének lelki nehézségére hívja fel a figyelmet. Ezzel eléri, hogy a hívás, megszólítás *isteni* cselekményéről az *emberi* cselekményre kerüljön a hangsúly. Isten megszólító igéjében csak feladatkielölő utasítást lát és a törvénnyel, ezen belül pedig kiemelt módon a 2. parancsolattal szembesít. Evangéliumot tartalmaz az aranymondás. A hitről vallott evangélikus tanítás szólal meg a választott énekben.

Nagyon szép kiállítású tankönyvnek ígérkezik Bízik E. – Füllő M. munkája. Két nehézség jelentkezik ezzel kapcsolatban. Az egyik az, hogy cikkünk írásakor a három részből álló mű még nyomdában van, így a végleges szöveg vázlatokat nem ismerjük. A másik gondot az okozza, hogy a szerzőpár külön engedélyhez kötött mindenféle másolatkészítést. Ezért – jogokat sérteni nem akarván – úgy döntöttünk, hogy a magunk szavaival ismertetjük az „Ábrahám története” cím alá foglalt főszöveget és feldolgozását.

A szép kiállítású tankönyvcsomag (munkatankönyv, tanári kézikönyv, szemléltető segédanyag) az evangélikus iskolák II. osztályos tanulói számára készült. Olyan helyzetre van tekintettel, amelyben a tanrendbe állítva heti két órában részesülhetnek az evangélikus tanulók hitoktatásban. Ebből következik, hogy az egyes anyagrészek megismerése és feldolgozása az országos átlagnál lényegesen jobb körülmények között történik.

A többszörös lektorálás ellenére megmaradt „Ábrahám elhívásának” az a sajátossága, hogy az Isten és ember között kialakuló kapcsolat az *ember feltétlen engedelmességére* épül. Kedves, de teológiaiag nehezen igazolható, hogy Isten lépésről-lépésre vezet. Ennek a talán pietista gyökerű félreértésnek következtében kerül bele a játékos feldolgozásba az a feladat, melyben bekötik az egyik tanuló szemét, és „vakon vezetük” lépésről-lépésre előre. S mindezt Ábrahám

vándorlásának bibliai anyagához kapcsolják azzal a félelmetes megállapítással, miszerint „mindehhez feltétlen engedelmességre van szükség”. Ezen a ponton máris kiderül, hogy a szerzők csak felületesen ismerik a lutheri (evangélikus) teológiát, mivel a hit meghatározásánál a klasszikus *kálvini (református) teológia* tartalmi elemeit használják fel.

Különös súllyal esik latba, hogy a szerzők „kiegészítik” a bibliai szöveget: „meghatározzák” Isten választását. Ismételten hangsúlyozzák, hogy Ábrahám egy *sokistenhívó (bálványimádó)* környezetben az *egyetlen igaz Istent* imádja. Tulajdonképpen ennek a hűséges istentiszteletnek „jutalma” a kiválasztás. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Ábrahám kapcsolatának az Úrral – nincs előzménye! A Biblia (1 Móz 11,25-32) a sémita Táré nemzetségéről kezd beszélni és elmondja, hogy Táré három fia közül egy egyiket Ábrahámnak hívták. Vele és feleségével, Sárával indulnak el Kánaán felé Úr városába. Út közben azonban megállnak és letelepednek Mezopotámia termékeny vidékén, Hárán városában. Itt szólítja meg az Úr Ábrahámot. Fontos mozzanat, hogy az a föld, amelyet az Úr „megmutat” Ábrahámnak, azonos azzal a földdel, amelyre már az apa – Táré – is el akart érkezni. Ebben az összefüggésben két mozzanat válik jelentőssé a bibliai elbeszélésben. Egyrészt az, hogy az „ígéret földje” a tulajdonjog megnyerését jelezte, másrészt az, hogy az „isteni vezetés” az „együtt vándorlással” volt azonos értelmű. Sajnálatos, hogy ezeket a részleteket a hittankönyv nem tárja fel.

A mi „konzervatív” hittankönyvünknek az a sajátossága, hogy főszövege nem bővítve, hanem szűkítve adja a bibliai anyagot (1 Móz 12,1-9). Kimarad Lót, mivel nem tartozik bele Isten megszólító cselekvésének folyamatába, így az érdeklődést hibás irányba terelné ez az utalás. A *lutheri (evangélikus) teológia* szemléletének megfelelően érvényre akarja juttatni azt a felismerést, mely szerint a *hit alapvetően meghatározó jellemzője a bizalom (fiducia)*, s ennek kiváló példája Ábrahám magatartása, aki az isteni hívás nyomán kételkedés nélkül rááll egy radikálisan más életút végigjárására, s bizonyítja, hogy nincsenek kétségei Isten ígéreteinek valóra válása felől. A didaktikai sajátosság pedig abban válik megragadhatóvá, hogy a bibliai szöveget a lehető legrövidebb formában közli. Számol ugyanis azzal, hogy a mai gyermektársadalom nem kedveli a betűk világát, így több eredmény remélhető az áttekinthető szövegekkel való szembesüléstől. Az sem elhanyagolható szempont, hogy még a hitoktató számára is segítséget jelent, ha az egyes bibliai eseményleírások teológiai tartalma egyszerű formában kerül eléje.

Rendkívül fontosnak tartjuk, hogy megragadható formában a tanulók elé állítsuk Luther zseniálisan megfogalmazott hitértelmezését: „Nincs kétségem, szava igaz, Ígéretét beváltja”. Úgy gondoljuk, hogy bár akadhatnak nehézségek az ének dallamát illetően, – noha a dallam a liturgiában is szerepel! – a szöveg egyszerűsége mindenképpen feladatunkká teszi ennek a hittételnek megtanítását.

* * *

Kalandoz útra indult hittankönyvsorozatunkra tekintve Pál apostol biztatása tölti be szívünket: „Ezért szeretet testvéreim, legyetek szilárdak, rendíthetetlenek, buzgólkodjatok mindenkor az Úr munkájában, tudván, hogy fáradozásotok nem hiábavaló az Úrban” (1Kor 15,58).

Terray László

Ordass Lajos és Veöreös Imre

Ordass Lajos *Önéletrajzi Írásainak* olvasásakor nem kerülhette el az olvasó figyelmét, hogy Ordass az 1957/58-as eseményekről való beszámolójában egy helyen negatív kijelentést tesz Veöreös Imréről vonatkozólag. Ezzel kapcsolatban nemrég egy olyan dokumentum került felszínre, amely szükségessé teszi ennek a benyomásnak a korrigálását. Veöreös Imre nemrég bekövetkezett halála is aktuálisra teszi ezeket az újabb adatoknak nyilvánosságra hozását, a régi mondat szellemében: A halottakról csak igazat mondjunk, De mortuis nil nisi bene.

1997-ben Budapesten előkerült Ordass Lajos *Nagy idők kis tükre c.* önéletrajzi írásának eredeti, kézzel írt kézírata. Ordass ezt üres ívoldalakra vezette, éspedig keresztben az íveken. Ilyen módon bőségesen maradt hely az egyes oldalakon esetleges javítások, betoldások számára. Erre több példa van a kéziratban. Ennek legelső részét Ordass különben ceruzával írta, csak később tért át golyóstollra.

A *Nagy idők kis tükre* nyomtatásban megjelent szövegében ezt az utalást találjuk Veöreös Imréről a 642. oldal második, hatsoros bekezdésében: „Veöreös ekkor már megint erősen kétszínű játékban volt.”

Összehasonlítva a kézzel írt eredeti szöveget a nyomtatásban megjelenttel, kiderül, hogy Ordass Lajos kéziratában ez a bekezdés nem található. Annak sincs nyoma, hogy a szerző, az illető oldalon meglevő üres helyen, valamilyen javítást vagy betoldást eszközölt volna.

Köztudomású, hogy Ordass Lajos egyes kéziratait többen másolták le írógéppel. Itt csak annyit tudunk megállapítani, hogy ez a Veöreös Imréről vonatkozó megjegyzés Ordass eredeti kéziratában nincs benne. Megtalálható viszont abban a gépelt szövegben amely a „lila könyvek” alapszövege volt. Ezt 1977-ben Olav Fjose norvég esperes hozta ki Magyarországról a nemzetközi Ordass Alapítvány számára. Az Alapítvány irattára bocsátotta aztán az Önéletrajzi Írások gondozójának rendelkezésére. Hogy hogyan került a Veöreös Imréről vonatkozó megjegyzés ebbe a gépelt szövegbe, azt ma már nehéz lenne megállapítani.

A fentiek ismeretében meg kell ezért kérdőjeleznünk a *Nagy idők kis tükre* kiadójának azt a lábjegyzetbe tett megjegyzését is, amellyel megmagyarázni szándékozik Ordass Lajosnak ezt a kijelentését. („Ordass megjegyzése *feltehetően* [kiemelést tőlem, TL] egyik korábbi vitájuk állásfoglalásának következménye.”) Mivel maga a kijelentés nem Ordasstól származik, nincs értelme azt találgatni, mit mondhatott volna Ordass, ha ezt a mondatot ő írta volna.

Mikor ezt a „hibát” 1997-ben felfedeztem, már útban voltam a Ferihegyi repülőtérre, hogy visszatérjek Norvégiába. Hazaérve első dolgom volt tájékoztatni Veöreös Imrét felfedezésemről. Közöltem vele azt is, hogy ezt nyilvánosságra szándékozom hozni. Az ezt követő levelezésünk során Veöreös Imre ezt nem tartotta szükségesnek. Most, halála után, nem érzem magam kötve ehhez a megállapodáshoz. A nyilvánosságra hozattal tartozom Veöreös Imre emlékének. De Ordass Lajos emlékének is.

Helyesnek tartom, hogy itt nyilvánosságra hozzak még egy részletet, amely szintén az utóbbi években került elő és tudomásom szerint eddig nyomtatásban

zijn bezittingen

[illegible][illegible]

Magistralen der Eisenbahn in Lüttich, die in der Stadt
mitten in der Stadt, in der Stadt, in der Stadt, in der Stadt,
in der Stadt, in der Stadt, in der Stadt, in der Stadt,
in der Stadt, in der Stadt, in der Stadt, in der Stadt,

[illegible][illegible]

még nem látott napvilágot. Ez Ordass Lajos 1956. november 26-ától vezetett „Napló-részleteiben” található, 1957 április 8-i dátum alatt:

„Délelőtt igen jelentős és meghitt beszélgetést folytattam Veörös Imre kecskeméti lelkésszel, kecskeméti lakásán. Azt hiszem, sokkal közelebb jutottunk egymáshoz, mint eddig voltunk.”

Ordass-életrajzomnak (Nem tehetett mást, 1984/90) sem eredeti norvég kiadásában, sem a más nyelveken megjelent változataiban nem tértem ki Ordass Lajos és Veöröds Imre viszonyára. Most sincs szándékomban ezt a kérdést napirendre tenni. A magyar nyelvű kiadás előszavában aláhúztam, hogy ez az életrajz nem az „utolsó szó” Ordass Lajosról: „Könnyen lehet, hogy a jövőben még kerülnek elő dokumentumok és iratok, amelyek a könyvben leírt eseményeket új megvilágításba helyezik”. (5. o.) Ez természetesen a közelmúlt egyháztörténetének minden eseményére kell hogy vonatkozzék. A fenti „felfedezések” épp ilyen szolgálatot tehetnek.

De ez talán másokat is buzdíthat arra, hogy ha van birtokukban eredeti Ordass-kézirat vagy rá vonatkozó eredeti írás, azt ne hagyják ebek harmincadjára veszni, hanem vagy adják át az Ordass Lajos Baráti Körnek, vagy juttassák el a sorok írójához, a nemzetközi Ordass Alapítvány számára. De mortuis nil nisi bene.

Mint a fenti példa mutatja, fontos, hogy az *eredeti* kézirat megbízható kezekbe jusson megőrzésre. De lehet követni a nagy svéd érsek Nathan Söderblom özve-

gyének példáját is. Az özvegy számtalan olyan személynek írt, akiről tudta, hogy férjével levélbeli kapcsolatban álltak. Megkérte őket, küldjék neki az eredeti leveleket kölcsön. Ezekről ő másolatot készített, a másolatokat az uppsalai egyetemi könyvtárnak adta át, s az eredetieket visszaküldte a címzeteknek. Így ma egy helyen található Uppsalában egy hatalmas Söderblom-archívum. Ezt az anyagot lehetetlen lenne napjainkban, Söderblom halála után közel 70 évvel, felkutatni és összegyűjteni.

Ha pedig Ordass Lajos kéziratának valamelyik másolója szándékosan fűzte volna Ordass saját kézírásához a fenti megjegyzést, olvassa ezeket a sorokat és rossz a lelkiismerete, akkor kérem az illetőt, vagy nyíltan mondja ezt meg, vagy – ha gyónási titokként akarja elárulni –, közölje azt velem.

(Címem: Rådveien 2, NO-1640 Råde)

(Terry László írására utójuk a reflexiókat. A szerkesztő)

— * —

Herényi István

Áttekintés az Ordass Lajos Baráti Kör tíz esztendejéről

Az Ordass Lajos Baráti Kör – Herényi István dr. javaslatára – 1989-ben alakult. Célja D. Ordass Lajos evangélikus püspök (1901-1978) szellemi örökségének, mély evangéliumi hitének, az egyházzal és a magyar nemzettel kapcsolatos iránymutató szolgálatának ébrentartása.

A Baráti Kör az egyháznak az evangéliumból fakadó megújulásáért és belső rendjéért, autonómiájáért, a lelkiismereti és vallásszabadságért tevékenykedik.

A fent említett célt előadások tartásával, folyóiratunk, a Keresztyén Igazság megjelentetésével, Ordass Lajos haláláról való megemlékezésekkel és kritikai cikkeinkkel óhajtjuk elérni.

Az Ordass Lajos Baráti Kör folyóirata, a Keresztyén Igazság 1989 óta évenként négy alkalommal jelenik meg. A folyóiratnak több rovata is van, meditáció, tanulmányok, dokumentumok, élő tanúk stb. Az evangélium hirdetése mellett főleg kritikai lap, a hivatalos egyház jó szándékú kritikusa. A folyóirat első számában megjelölt ige a Kör részére az iránymutató. „Az igazság felmagasztalja a nemzetet, a bűn pedig gyalázatára van a népeknek.” (Péld 14,34.)

Az evangélium hirdetését Botta, Bultmann, Dóka, Heubach, Ittész, Kapi, Karner, Keken, Luther, Ordass, Rózse, Scholz, Szabó, Zászkaliczky neve fémjelzi.

Emellett tanulmányok szerzői a fent felsoroltakon kívül teológusok, tanárok, jogászok stb. A teljesség igénye nélkül a következőket említhetjük: Alpárné, Boleratzky, Bohus, Bultmann, Bayer, Cserhádi, Cserhátiné, Elert ifj. Fabiny, Ferdinánd, Friedrich, Galli, Glenthoj, Gyapai, Győriné, Herényi, Koester, Kosztra, Kovács, Lányiné, Mostert Nagy, Pósfay, Rókusfalvi, Schmid, Schweizer, Szeverényi, Terry, Törös, Véghelyi, Weltler, Wiczán.

A *kritika* rovatban tallózva, a kritika Ittész Gábor helyzetértékelésével kezdődik, Dóka Zoltán Summa summarum c. írásával és Nyílt levelével folytatódik, majd Scholz László elemzése következik, nem nélkülözve a közelmúltra való visszatekintést sem. A Testvéri Szó és a Kiáltó Szó értékelése Ittész és Magassy tollából.

Az e g y h á z i j o g a l k o t á s (Zsinat) is helyet kap a kritikai képben. Boleratzky, Dóka és Scholz részletesen foglalkoznak a zsinattal és működésének kérdéseivel. A folyóirat 1990. decemberi számában Ittész Gábor tanulmányban foglalkozik a zsinati előkészületekkel, 1991-ben a zsinat halogatását kifogásolja. Ugyanabban az évben Boleratzky aggályát fejezi ki a zsinat összetételével kapcsolatban.

1991-ben végül is elkezdődik a zsinat. Az Ordass Lajos Baráti Kör Boleratzky Loránd és Herényi István javaslataival készül a zsinatra. Ugyanakkor a zsinaton észlelhető visszasságok miatt Ittész Gábor zsinati póttagságáról lemondott.

1994 nyarán Boleratzkynak a zsinat munkáját elősegítendő dolgozatát („Változásra érettek a felsőbb egyházkormányzati szervek elnökségeire vonatkozó választási szabályok”) válasza sem méltatták, 1995-ben új előterjesztést tett a fenti témakörökben. 1996 nyarán Boleratzky még egyszer felveti a három kerület visszaállításának szükségességét. Az év őszén Herényi és Törös összehasonlítja az evangélikus és református zsinat munkáját. (Cikk a Keresztyén Igazságban.)

Közben a zsinat tagjait többen és többször is manipulálták. Ezt látva lemondott zsinati tagságáról Boleratzky Loránd, Horváth József, Horváthné dr. Molnár Livia, Zászkaliczky Péter. A zsinat ezután röviddel befejeződött, 2001-re jelölte ki a három kerület bevezetését.

Foglalkozott a Keresztyén Igazság Ordass Lajos rehabilitációjával is. 1956-ban már egyháztanácsai határozat rendelte el hivatalból a jogsértettek jogainak helyreállítását, de alkalmazására nem került sor. 1988-ban Herényi István terjesztett elő az Ordass Lajos Baráti Kör tagjainak rehabilitációja iránti kérelmet. R e h a b i l i t á c i ó azonban csak évekkel később következett. Ekkor azonban már nem hivatalból, hanem kérelemre kellett eljárni. Boleratzky Loránd terjesztette elő D. Ordass Lajosné kereseti kérelmét férjének rehabilitása iránt. Évekkel később hozott az Országos Bíróság rehabilitációs határozatot D. Ordass Lajos javára. Szépséghibája a határozatnak, hogy az ügyési javaslat ellenére nem nevezte meg azokat az egyházi személyeket, akik okai voltak Ordass félreállításának és elítélésének.

Nagyon figyelemreméltó az OLBK k ö n y v k i a d á s a. Eddig 29 könyv jelent meg, ebből 7 volt D. Ordass Lajos munkája. A művek nagyobb részben teológiai tárgyúak, szerzőik Dóka, Kapi, Luther, Maróthy, Neumann, Ritter, Scholz, Sólyom, Vajta, Virág. Négy egyházi jogi mű jelent meg Boleratzky Loránd tollából és egy egyháztörténeti könyv, melynek szerzője Botta István. Böröcz Sándor nyelvkész visszaemlékezései a Gulagról három kiadást ért meg.

A könyvkiadással kapcsolatban meg kell említenünk titkárunk, id. Kendeh György áldásos tevékenységét. A megalakulástól kezdődve ő volt a Kör motorja, és nevéhez fűződik majdnem minden könyv megjelenítése. Nem lankadó munkabírással töltötte be tisztét az utolsó tisztújításig, amikor is megfáradt, idős munkatársunkat Zászkaliczky Pál váltotta fel fontos tisztségében.

Ordass emlékműveket Cegléden, Budahegyvidéken, Kelenföldön, Bonyhádön és Allentownban találunk.

Végül álljon itt az alapító tagok névsora: Benyóné Kendeh Mária, Boleratzky Loránd, Botta István, Dóka Zoltán, Eszelényi László, ifj. Fabinyi Tibor, Fasang Árpád, Herényi István, Ittész Gábor, Ittész János, Jankovits Béla, Kendeh György, Kocsis Iván, id. Magassy Sándor, ifj. Magassy Sándor, Marschalkó Gyula, Nagy Miklós, Rózse István és Zászkaliczky Pál.

Az Ordass Lajos Baráti Kör igyekszik az egyház érdekében minden tőle telhetőt megtenni, a hivatalos egyháznál gyakorlatilag kevés eredménnyel. Az új generációra vár a feladat, hogy az „ecclesia semper reformanda est” elvet keresztülvigye.

A Kör legközelebbi célja a Kör tagjainak megfiatalítása és a különböző evangélikus egyházi csoportok megbékélésének elősegítése. És ne felejtjük el, hogy Isten gondot visel egyházára, és ez a legfontosabb.

— * —

Dóka Zoltán

Nyílt levél Balczó Andrásnak

Kedves Bandi!

Telefonbeszélgetésünk után a nyilvánosság előtt írok Neked, mert amiről beszélgettünk, nemcsak kettőnkre, hanem egész közéletünkre is tartozik.

Örülök, hogy Számodra is felelmes érzés volt, az öttusa-világ bajnokság versenyeit nézni a televízióban, és a dobogó legmagasabb fokán látni a győztes magyar fiatalokat. Magam is meghatott örömmel néztem végig mindazt, amit a televíziónk lehetővé tett. Úgy éreztem, itt valami több történik, mint egy sportág világversenye. E győztes fiatalok kifejezői lettek annak, hogy „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!” Annak, hogy „magyarnak lenni” valódi történelmi értéket jelent.

S miközben néztem őket, mindig újra Te jutottál eszembe, s az a régi budapesti verseny. Szinte ott láttalak Balogh Gábor helyén, akinek még az alkata is hasonlít a Tiédre. Vele emelted a pisztolyt, suhogtattad a pengét, hasítottad a vizet, hajlaltát vágató lovad nyakához, és futottál, futottál, minden erődet beleadva, mert tudtad, hogy veled fut egész Magyarország. Úgy futottál, mint aki tudja, hogy nemcsak a dobogó legfelsőbb fokáról, nemcsak az aranyéremről van szó, hanem egy letűrt, kifosztott, önértékben sokszorosan megsértett és megalázott nép élni akarásáról. Vagyunk, és élni akarunk! Emberhez méltóan: egyenrangú módon és szabadon! Ezt kiállították világgá annak idején a Te öttusagyőzelmeid, és ez a Te egykori kiállásod visszhangzik me Balogh Gáborék győzelmeiben, ahogy ezt kiállta minden más, világgraszoló magyar siker is az emberi kultúra bármely területén. Ezért vagyunk mi mind, akiknek drága és kicserélhetetlen ez a haza és ez a nemzet, hálásak Neked és a mai fiatal öttusázóknak.

De éppen itt kell visszatérnem telefonbeszélgetésünkre. Azt kérdeztem Tőled, s ezért is hívtalak fel: miért nem láttunk a képernyőn? Vagy hívtak, de Te nem akartál menni? Velem együtt bizonyára mások is reménykedtek, hogy egyszer

csak felbukkansz valahol. Talán éppen Te akasztod utódaid nyakába az érmet, s mi örömmel láthatjuk együtt a nagyszerű múltat és az ígéretes jelent. Csalódtunk. Nem voltál kint a Margit-szigeten.

Válaszodból megtudtam, hogy hívtak, de Te elutasító választ adtál: egyszerűen nem vagy abban a helyzetben, hogy igent mondj és elmenj. S az ok egyszerű és felháborító: máig nem rendezték a magyar öttusasport kapcsolatát Veled! 1983-ig, vagyis utolsó nagy győzelmed után 10 évig vártál reá. Nem történt meg. Akkor adtad fel a reményt, hogy erre valaha még sor kerülhet.

Csakhogy azóta állítólag rendszerváltozás történt. Legalábbis megbukott az a rendszer, amelynek emberei a sportot is kezükben tartották, s akik Téged – így fejezted ki – „kerítésen kívülre” tettek, mert radikális erkölcsi reformot akartál, ha Rád bizzák a magyar öttusa irányítását. Féltek a programodtól, mert tudták, hogy az Általad kívánt reform veszélyezteteti pozíciójukat. Ezért döntöttek úgy, ahogy az összekacsintó hatalmasok a történelemben mindig is szokták: „Jobb, hogy egy ember vessen el!”

De mi a helyzet ma, 10 évvel a rendszerváltás után? Történt változás? Számodra semmiképpen! Nagyrészt ma is ott ülnek vezető pozíciókban azok, akik egykor demoralizálták az egész magyar közéletet, benne a magyar sportot, miközben Te, az évszázad legnagyobb öttusázója, még mindig a „kerítésen kívülről”, a televízióban figyeled a mai fiatalok nemes versenyét. Valóban felháborító! Nagyon megértem, hogy nemet mondtál a meghívásra, mert nem vagy hajlandó jelenléteddel legalizálni ezeket az embereket, és úgy tenni, mintha nem történt volna semmi. Te ma is radikális erkölcsi megújulást kívánsz nemcsak a magyar sportban, hanem az egész magyar közéletben, és erre a múltat „örző-védő” emberek alkalmatlanok.

De telefonbeszélgetésünkben mindehhez még valami nagyon fontosat fűztél hozzá: egész családod nevében üdvözlő táviratot küldtél a győztes fiataloknak. Ellenük tehát nincs kifogásod. Velük egynek tudod magadat. Hiszen nekik valóban semmi közük a múlt sötét üzelmeihez! Ők lelkesen küzdenek erejük szerint a legnemesbékért, ahogyan Te is küzdöttél, s ahogyan minden tavaszon kitör a földből az üde zöld fű, bármilyen goromba volt is a tél. Szép és fontos gesztus volt ez a távirat, Bandi! Többször is hallottam Tőled, hogy a kezed a Tiéd, s Te döntöd el, hogy kinek nyújtsd oda és kinek nem. Tehát a korrupt múlt figuráinak nem! Nem haragszol senkire, de velük nincs alku! A jövő üde fiataljainak viszont odanyújtsd a kezedet! Velük – mint a táviratban írtad – együtt sírsz, és együtt örülsz.

Mi lesz ezután? Nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy „minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs.” Csak azt tudjuk, hogy a történelem egyetlen igaz mértéke az élet minden területén, a sportban is, az erkölcsi mérték volt és marad. Aki ezt a mértéket cinikus közönnyel semmibe veszi, azt előbb-utóbb elsodorja a történelem árja, mint homokot a hullámok. Csak a sziklák maradnak meg a jövő számára erőt adó emlékül, bölcs tanulságul, biztató reménységül. Ezért nincs égetőbb nemzeti feladatunk, sürgetőbb személyes felelősségünk, mint hogy minél több ilyen erkölcsi sziklát állítsunk az utánunk jövő, tiszta szándékkal jövődjét kereső ifjúság elé! Legyünk mindnyájan kapaszkodó jelentő, utat mutató erkölcsi sziklává: szülők, családok, övönénik, tanítók és tanárok, tudósok és művészek, sportvezetők és a közélet vezetői, politikusok és egyházi előjárók, az egész felnőtt magyar társadalom! E nélkül nincs remény! E nélkül nincs jövő!

Telefonbeszélgetésünkben kérdésemre elsoroltad nemzetközi győzelmeidet: öt világbajnokság egyéniben, öt világbajnokság csapatban, valamint egy olimpiai bajnokság egyéniben és két olimpiai bajnokság csapatban. Erre azt kérdeztem: akkor miért maradtál ki az „évszázad magyar sportolói” közül? Hiszen, tudomásom szerint egyetlen magyar sportoló sem aratott annyi győzelmet saját sportágában, mint Te! Válaszodból megtudtam, hogy hívtak ugyan egy ezzel kapcsolatos megbeszélésre, de a fenti okok miatt erre sem mentél el. Egyébként sem tartod reálisnak a különböző sportágak összehasonlítását. De ha már megtörtént a válogatás, és Te kimaradtál, hadd fejezzem ki meggyőződésemet, hogy sokan, nagyon sokan vagyunk, akik – tisztelve minden neves sportolónkat – Téged tartunk az „évszázad magyar sportolójának”!

Tudom, Számodra ez a rangsorolás nem fontos. De annál inkább le kell írnom, amit ezzel kapcsolatban mondtál, s ami bizonyára minden hívő kereszténynek örömet szerez. Szerinted az évszázadnak, sőt az elmúlt két évezrednek egyetlen igazi és mindenkinél fontosabb „sportolója” van: a názáreti Jézus! Hozzá képest mi mindnyájan szerény kis kezdők vagyunk az emberi élet sportpályáján. Veled együtt ezt vallom én is. De azért Neked is örülünk, és hálát adunk Érted a názáreti Jézus Atyjának, aki Rád is, mint minden emberre, fontos küldetést bízott, és mindmáig erőt is adott, hogy ezt a küldetést nehéz, kemény csatákon át, viharos ellenszélben, gonosz bántások, igazságtalan és nemzetszegényítő mellőztetés ellenére is hűségesen végezni tudd.

Isten áldjon meg, Bandi, szeretteiddel együtt! Kívánom Neked, hogy amikor – sikereid ellenére – átsuhannak lelkedben nehéz, harcos pályafutásod fájó emlékei, el tudd mondani a Te Uradnak, akiben hiszel, szenvedő lelkű költőnk, Tóth Árpád imádságát:

*„Tudom és érzem, hogy szeretsz:
Próbáid áldott oltó-kése bennem
Téged szolgál, mert míg szívembe metsz,
Új szépséget teremni sebez engem.*

*Összeszorítottam ajkaim, ha nehéz
A kím, mert tudom, tied az én harcom,
És győztes távolokba néz
Könnyekkel szépült, orcád-fényű arcom.”*

Baráti szívvel, meleg szeretettel ölel:

Bag, 1999. július 19.

Dóka Zoltán

Zusammenfassung

Zu Beginn unserer Herbstfolge lesen wir zur Reformationsfeier eine Andacht von Martin Luther. Die Predigt von Sándor Magassy sen. erklang aufgrund Offb.14,13 ahlässiglich der Genkfeier des OLF am Grabe von Lajos Ordass. Mit Einvernahme des Autors bringen wir die Abschiedspredigt von Eduard Schweizer, dem namhaften Professor des Neuen Testamentes, welches er am 18. Okt. 1998 aufgrund Offb.21,17 im Züricher Frauenmünster hielt.

Mit dem Interview von János Réthelyi gedenken wir Béla Tóth, dem verstorbenen Leiter der unsere Zeitschrift verfertigenden Druckerei im Gespräch mit seiner Witwe.

Mátyás Ráth, der berühmte evangelische Pfarrer in Győr, wurde vor 250 Jahren geboren. Er war ier Redakteur der ersten ungarischsprachigen Zeitung. Die studie von Géza Kovács befasst sich mit seinem Lebenslauf und seiner Tätigkeit. Der Artikel von Katalin Magassy und Sándor Magassy sen. erörtert die theologischen und pedagogischen Probleme der Religionsbücher, in erster Linie an Hand ihrer eigenen Religionsbuchserie. Aufgrund eines bisher noch nicht veröffentlichten Manuskriptes der autobiographischen. Schriften von Lajos Ordass befasst sich László Terray mit den Verhältnis zwischen Lajos Ordass und Imre Veöreös. István Herényi gibt einen Überblick über die zehnjährige Tätigkeit des Ordass Lajos Freundeskreises. Zum Abschluss bringen wir den offenen Brief von Zoltán Dóka an den berühmten Fünfkämpfer András Balczó.

Summary

We open the autumn issue of our periodical with a meditation from Luther in special remembrance of the Reformation. The sermon of Sándor Magassy Sen. on the basis of Rev 14,13 was delivered at the grave of Bishop Ordass during the commemorative meeting of the OLBK (Friends of Lajos Ordass Organization). With permission from the author we put forth the farewell sermon of the renowned professor of the New Testament, Eduard Schweizer, which was given on the basis of Rev 21,1-7 at Fraumünster in Zürich on 18 October, 1998.

We commemorate Béla Tóth, the deceased manager of the printing press producing our periodical, by presenting János Réthelyi's interview with Béla Tóth's widow.

Mátyás Ráth, the illustrious pastor in Győr and the editor of the first Hungarian newspaper, was born 250 years ago. The study of Géza Kovács surveys his life and works. The essay of Katalin Magassy and Sándor Magassy Sen. discusses the theological and pedagogical problems of religion textbooks for schools, making observations mainly in connection with their series of religion textbooks.

László Terray investigates the relationship between Lajos Ordass and Imre Veöreös on the evidence of a so far unpublished manuscript from Bishop Ordass's autobiographical writings. István Herényi reviews the first ten years of the OLBK. The present issue concludes with Zoltán Dóka's open letter for András Balczó, the famous pentathlete.

A szerkesztő üzenete

Dr. Zentai L. budapesti olvasónkat arra kérjük, hogy teljes nevét és címét – a levélben jelzett ígéret szerint – szíveskedjék szerkesztőségünkkel közölni, hogy észrevételeivel következő számunkban érdemben foglalkozhassunk.

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>D. Dóka Zoltán</i> ny. lelkész	Bag
<i>Dr. Herényi István</i> ny. ügyvéd, az OLBK elnöke	Budapest
<i>Kovács Géza</i> ny. lelkész	Győrsg
<i>Magassy Katalin</i> ny. gyógypedagógus, hitoktató	Sopron
<i>id. Magassy Sándor</i> ny. lelkész	Sikátor
<i>Dr. Réthelyi János</i> orvos	Budapest
<i>D. Dr. Schweizer, Eduard</i> ny. professzor	Zürich (Svájc)
<i>D. Terray László</i> ny. lelkész	Råde (Norvégia)

* * *

„Kelenföldi esték – 1999/2000”

Szeretettel hívjuk olvasóinkat, az OLBK tagjait családtagjaikkal, ismerőseikkel együtt októbertől májusig, a hónap második csütörtökjén délután 17 órára, a kelenföldi gyülekezeti terembe. Alkalmainkon áhítat és előadás hangzik el.

A sorozat címe: **KIK A BOLDOGOK?**
(Bajaink és boldogságunk)

	áhítat	előadás
Okt. 14	„... a lelki szegények” (Zászkaliczky Pál)	Az egyház anyagi ügyei (Ifj. Zászkaliczky Pál)
Nov. 11.	„... akik sírnak” (Bencze Imre)	Az egyház pásztori szolgálata (Bácskai Károly)
Dec. 9.	„... a szelídek” (Bácskainé Vári Krisztina)	A keresztyén jövőkép (Zászkaliczky Péter)

Szeretettel kérjük, hogy naptárában ki-ki jegyezze elő az együttlétek időpontját, mert külön meghívót küldeni nem tudunk.

* * *

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1999-től 600 Ft + postaköltség.

Külföldre 12 DM.

Egy szám ára 150 Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskay út 10.